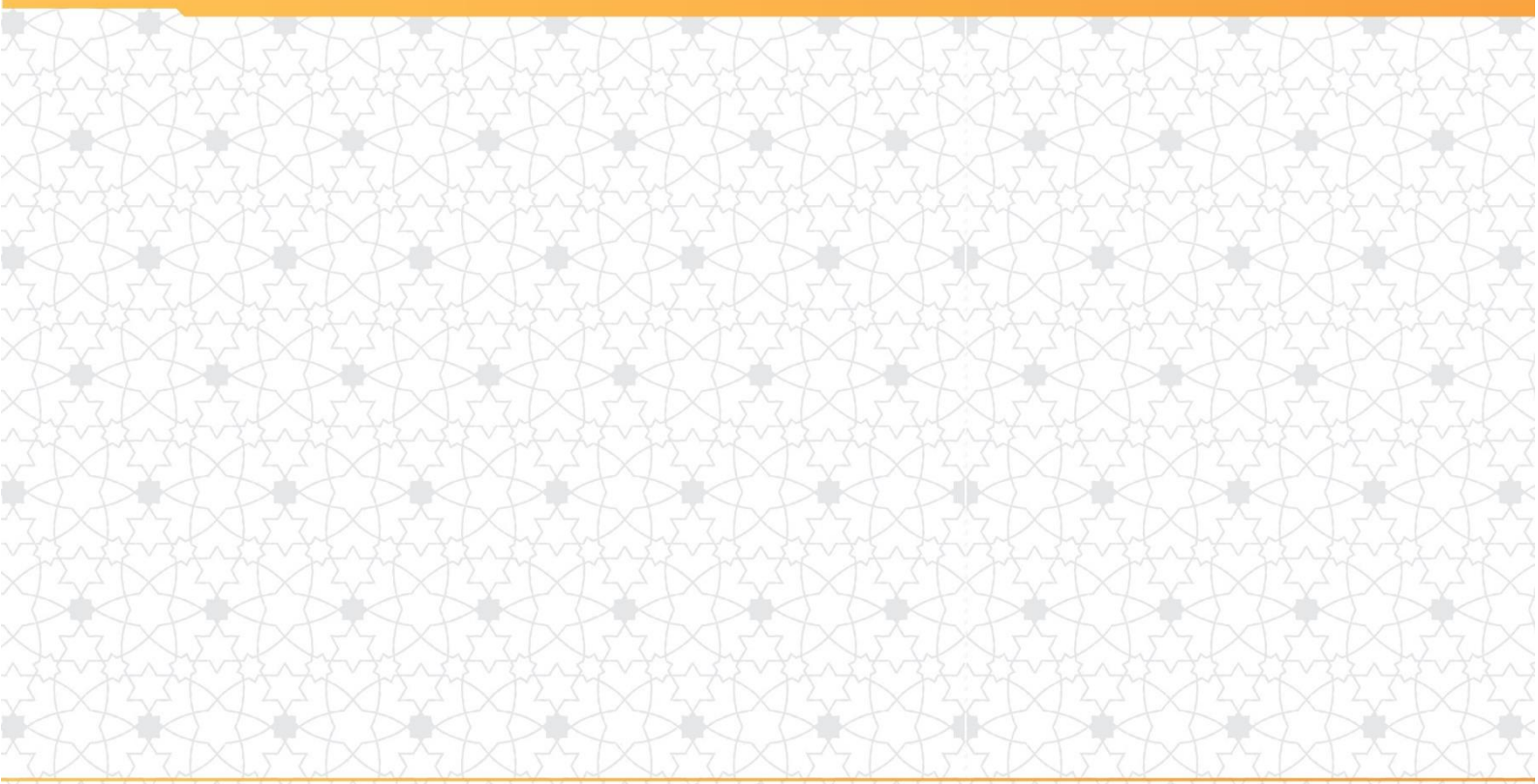

ارزیابی عملکرد برنامه هفتم پیشرفت تا پایان شهریور ۱۴۰۴: فصل ۹- انرژی

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل:

۲۱۱۰۲

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: ارزیابی عملکرد برنامه هفتم پیشرفت تا پایان شهریور ۱۴۰۴: فصل ۹- انرژی

نوع گزارش: طرح/لایحه ، نظارتی ، راهبردی ، پیش‌نویس قانونی
نام دفتر: مطالعات انرژی، صنعت و معدن (گروه نفت و گاز و گروه برق و هسته‌ای)
تهیه و تدوین‌کنندگان: علی صابری، امین نوربخش (گروه نفت و گاز)
همکاران: مصطفی اکبری، سجاد افشار زرنندی، مرتضی نیکخواه‌نسب
مدیر مطالعه: ایمان رضانی
ناظران علمی: میلاد بیگی، حبیب‌اله ظفریان ریگی
اظهار نظر کننده: برزین جعفرتاش امیری
صفحه‌آرا: نفیسه حاجی‌صفری

واژه‌های کلیدی:

۱. برنامه هفتم پیشرفت
۲. نفت و گاز
۳. برق
۴. تأمین پایدار انرژی
۵. ناترازی انرژی
۶. تجارت انرژی

تاریخ شروع مطالعه: ۱۴۰۴/۷/۱۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۸/۳

به نام خدا

فهرست مطالب

چکیده.....	۱
خلاصه مدیریتی.....	۱
۱. مقدمه.....	۳
۲. نظارت بر اهداف کمی، اسناد تدوینی و اقدامات اجرایی فصل در یک نگاه.....	۴
۳. نظارت بر فصل انرژی با نگاه به ابرچالش اصلی مورد هدف.....	۷
۴. جمع‌بندی و پیشنهادها.....	۲۷
منابع و مآخذ.....	۲۷

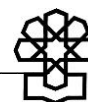
فهرست جداول

جدول ۱. سابقه انتشار اهداف کمی فصل انرژی.....	۴
جدول ۲. وضعیت تحقق اهداف کمی فصل انرژی در سال اول.....	۵
جدول ۳. دلایل عدم تحقق اهداف کمی فصل در سال اول.....	۵
جدول ۴. نتایج امتیازدهی ارزیابی کیفی اسناد تدوینی مرتبط با فصل انرژی.....	۶
جدول ۵. وضعیت تحقق احکام فصل انرژی در سال اول.....	۷
جدول ۶. دلایل عدم تحقق کامل احکام فصل انرژی در سال اول.....	۷
جدول ۷. برخی از مهم‌ترین احکام مرتبط با صنعت انرژی در برنامه هفتم پیشرفت.....	۱۱
جدول ۸. عملکرد اهداف کمی سنجه‌های عملکردی برق موضوع جدول ۹ برنامه هفتم پیشرفت تا پایان سال ۱۴۰۳.....	۱۶
جدول ۹. عملکرد اهداف کمی سنجه‌های عملکردی برق موضوع جدول ۱۰ برنامه هفتم پیشرفت تا پایان سال ۱۴۰۳.....	۱۸
جدول ۱۰. عملکرد اهداف کمی سنجه‌های عملکردی بخش نفت و گاز موضوع جدول ۸ برنامه هفتم پیشرفت تا پایان سال ۱۴۰۳.....	۲۲
جدول ۱۱. عملکرد اهداف کمی سنجه‌های عملکردی نفت و گاز موضوع جدول ۱۰ برنامه هفتم پیشرفت تا پایان سال ۱۴۰۳.....	۲۳
جدول ۱۲. آخرین وضعیت طرح‌های مشمول ماده (۴۵) برنامه هفتم در انتهای سال ۱۴۰۳.....	۲۵

فهرست شکل‌ها

شکل ۱. نمودار پیش‌بینی میزان تحقق اهداف کمی فصل انرژی در سال اول برنامه.....	۵
شکل ۲. نمودار ارزیابی کیفی اسناد تدوینی مرتبط با فصل انرژی.....	۶
شکل ۳. مسائل اصلی صنعت انرژی کشور.....	۸
شکل ۴. نمودار مقایسه عملکرد و هدف‌گذاری شده ظرفیت نامی نیروگاه‌های کشور.....	۱۳
شکل ۵. نمودار مقایسه عملکرد و هدف‌گذاری حداکثر توان تولید و حداکثر تقاضای برق.....	۱۵
شکل ۶. نمودار راندمان نیروگاه‌های حرارتی موجود (درصد).....	۱۶
شکل ۷. نمودار مقایسه عملکرد و هدف‌گذاری شاخص بهینه‌سازی مصرف انرژی موضوع جدول ۱۰ برنامه هفتم پیشرفت.....	۱۸
شکل ۸. نمودار مقایسه عملکرد و هدف‌گذاری شده تولید نفت خام، میعانات گازی و گاز خام.....	۲۱

ارزیابی عملکرد برنامه هفتم پیشرفت تا پایان شهریور ۱۴۰۴: فصل ۹ - انرژی

چکیده

در برنامه هفتم پیشرفت چهار مسئله اصلی کشور در صنعت انرژی مورد توجه قرار گرفته است. ناترازی انرژی به‌ویژه گاز طبیعی به‌عنوان یکی از چالش‌های اصلی کشور شناسایی شده و با هدف تأمین پایدار انرژی، بر بهینه‌سازی مصرف در کنار توسعه ظرفیت تولید تأکید شده است. از این‌رو، علاوه بر هدف‌گذاری‌های کمی، احکام مهمی نظیر ورود بخش خصوصی به‌منظور افزایش ظرفیت تولید گاز طبیعی، توسعه برق تجدیدپذیر و بهینه‌سازی مصرف انرژی مدنظر قرار گرفته است. علاوه بر ناترازی، سه مسئله مهم دیگر شامل حذف ایران از معادلات انرژی منطقه و جهان، عدم تداوم زنجیره ارزش نفت و گاز و نبود شفافیت مالی در درآمد و هزینه صنعت انرژی نیز در برنامه هفتم مورد توجه قرار گرفته‌اند. این گزارش وضعیت عملکرد فصل نهم برنامه (انرژی) در سال نخست را بررسی می‌کند. هرچند برخی احکام مرتبط با انرژی (ماده‌های ۱۴، ۱۵، ۴۸ و ۶۲) در سایر فصول برنامه وجود دارند که در گزارش‌های مرتبط با همان فصول مورد بررسی قرار گرفته‌اند. به‌طور کلی، جمع‌بندی عملکرد سال نخست نشان می‌دهد که مهم‌ترین هدف برنامه هفتم در صنعت انرژی، یعنی بهینه‌سازی مصرف انرژی، در هر دو بخش گاز و برق پیگیری نشده و دارای عملکرد قابل قبولی نبوده است. همچنین اگرچه شاخص‌های سال اول برنامه به‌صورت حداقلی تعریف شده‌اند؛ با این حال، عملکرد محقق شده، به‌خصوص در بخش برق، قابل توجه نیست. بر این اساس، ادامه روند فعلی بدون تقویت اقدامات اجرایی می‌تواند به‌معنای عدم تحقق اهداف نهایی برنامه هفتم پیشرفت در حوزه انرژی باشد.

خلاصه مدیریتی

بیان / شرح مسئله

با گذشت بیش از یک سال از تصویب برنامه هفتم پیشرفت، نظارت مستمر بر اجرای احکام آن برای ارزیابی میزان تحقق اهداف آن ضروری است. مطابق با جزء «۲» ماده (۱۱۹) قانون برنامه هفتم، دولت مکلف شده تا سال اول برنامه برش سالیانه اهداف کمی را ارائه دهد. بر این اساس، شورای عالی راهبری برنامه شاخص‌های کمی را به‌صورت سالیانه تعریف کرده است.

نقطه‌نظرات / یافته‌های کلیدی

- حل ناترازی انرژی به‌عنوان یک اولویت محوری در تدوین و تصویب برنامه هفتم در نظر گرفته شد. سه چالش اصلی دیگر در تدوین احکام برنامه هفتم عبارت‌اند از: حذف ایران از معادلات انرژی منطقه و جهان بر اثر تحولات جهانی،

متوقف ماندن زنجیره ارزش نفت و گاز در مراحل اولیه و نیمه‌خام فروشی این محصولات و نبود شفافیت مالی در درآمد و هزینه صنعت انرژی.

• از زمان ابلاغ قانون برنامه هفتم تا پایان سال ۱۴۰۳، تمرکز اصلی دستگاه‌های اجرایی بر تدوین آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های اجرایی بوده است. از این رو، به نظر می‌آید در برش سالیانه اهداف کمی قانون برنامه، اهداف تعیین شده برای سال نخست (۱۴۰۳) به صورت حداقلی در نظر گرفته شده است. با این حال، عملکرد برش سالیانه بخش برق در سال ۱۴۰۳ مطلوب ارزیابی نمی‌شود.

• بررسی عملکرد شاخص‌های صنعت برق بر اساس جدول ۹ برنامه هفتم نشان می‌دهد که میزان پیشرفت کلی این بخش با توجه به برش سال ۱۴۰۳، حدود ۶۵.۷ درصد بوده است؛ در حالی که، میزان تحقق نسبت به هدف‌گذاری نهایی تا پایان برنامه تنها ۸.۲ درصد بوده است. این موضوع بیانگر آن است که بخش قابل توجهی از اهداف کلان برنامه هنوز در مراحل ابتدایی تحقق قرار دارد. در خصوص شاخص‌های جدول ۱۰ برنامه، میزان تحقق اهداف صنعت برق در سال ۱۴۰۳ حدود ۵۳.۴ درصد و میزان تحقق نسبت به هدف‌گذاری نهایی صرفاً ۴.۲ درصد برآورد شده است.

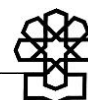
• در بخش برق، در زمینه مردمی‌سازی فرایند بهینه‌سازی مصرف انرژی و صادرات برق نیروگاه‌های حرارتی و تجدیدپذیر جدیدالاحداث هیچ‌گونه عملکردی ثبت نشده است. در مقابل، یکی از نقاط قابل توجه عملکرد سال ۱۴۰۳، افزایش سهم معاملات برق در بازار انرژی است که به ۴۸ درصد از کل معاملات رسیده است. این رقم نه تنها تحقق اهداف سال نخست برنامه را نشان می‌دهد، بلکه معادل ۸۰ درصد از هدف نهایی برنامه هفتم نیز به‌شمار می‌رود.

• در سال ۱۴۰۳، شاخص‌هایی مانند افزایش تولید نفت و گاز از میادین مشترک، تولید میعانات گازی به‌طور کامل به اهداف تعیین شده در جدول ۸ ماده (۴۲) قانون برنامه هفتم پیشرفت دست نیافته‌اند. شاخص‌هایی مانند ظرفیت تولید سیانتی نفت خام، توان تولید نفت خام، تولید گاز خام، بنزین و نفت گاز، در برش سالیانه نسبت به اهداف تعیین شده عملکرد قابل توجهی از خود نشان داده‌اند. با وجود نتایج مثبت، باید توجه داشت که تعریف برخی شاخص‌ها از شفافیت کافی برخوردار نیست و در مورد شاخص‌هایی همچون ظرفیت تولید، امکان ارزیابی و صحت‌سنجی مستقل وجود ندارد.

• با وجود اینکه بهینه‌سازی مصرف انرژی یکی از اهداف کلیدی برنامه هفتم در فصل انرژی است، در بخش نفت و گاز جدول ۱۰ برنامه فاقد هرگونه عملکردی بوده و علت این مسئله عدم ارتباط موضوع بهینه‌سازی با وزارت نفت ذکر شده است. این در حالی است که تا زمان تأسیس سازمان بهینه‌سازی انرژی، همچنان مشابه گذشته تمامی اقدامات بهینه‌سازی مصرف انرژی برعهده وزارت نفت و نیرو خواهد بود.

• از جمله مهم‌ترین منابع حساب بهینه‌سازی مصرف انرژی، یک درصد (۱٪) از منابع حاصل از صادرات نفت خام، میعانات گازی و خالص صادرات گاز طبیعی، عوارض گازهای مشعل و جریمه‌های ماده (۲۶) قانون اصلاح الگوی مصرف و پنج درصد از سود سالیانه شرکت‌های تابعه وزارتخانه‌های نفت و نیرو است که در سال ۱۴۰۳ با واریز ۲۱ همت، حدود ۵۸ درصد عملکرد داشته است.

• در خصوص بند «ب» ماده (۱۴) با موضوع واریز حداقل شصت درصد (۶۰٪) از عواید حاصل از صادرات و فروش داخلی کلیه محصولات فرعی گازی به حساب سرمایه‌گذاری نفت و گاز کشور، در سال ۱۴۰۳ از عواید صادرات و فروش

داخلی محصولات فرعی گازی حدود ۴۳ همت به حساب سرمایه‌گذاری نفت و گاز واریز شد که معادل ۵۰ درصد هدف تعیین شده است. تخصیص مصارف حساب به ترتیب شامل ۷۵ درصد برای شرکت ملی نفت، ۱۶ درصد برای شرکت پالایش و پخش و ۸ درصد برای شرکت ملی گاز ایران بوده است.

• در اجرای بندهای «الف» و «ب» ماده (۱۵) قانون، آیین‌نامه‌های مربوطه در سال ۱۴۰۳ تدوین و در سال ۱۴۰۴ به تصویب رسیده‌اند. همچنین، چند قرارداد توسعه میادین نفتی و گازی با شرکت‌های ایرانی اکتشاف و تولید و با مشارکت سرمایه‌گذاران داخلی منعقد شده که در مرحله اخذ مجوز نهایی قرار دارند.

• براساس جزء «۱» بند «پ» ماده (۴۴) قانون برنامه هفتم، هدف‌گذاری افزایش ظرفیت برداشت از ذخیره‌سازی گاز در دوره اوج مصرف ۱۲۰ میلیون مترمکعب در روز است؛ درحالی‌که میزان فعلی حدود ۳۰ میلیون مترمکعب است. طبق برنامه، این ظرفیت باید تا سال سوم برنامه به ۴۵ م.م.م.م. برسد. همچنین در اجرای جزء «۲» همین بند، اقدامات لازم برای تهیه و نصب تجهیزات توسط شرکت‌های مربوطه آغاز شده، اما تا پایان سال ۱۴۰۳ بیشتر پروژه‌ها در مرحله پیش از نصب قرار داشته‌اند.

• درخصوص بند «ت» ماده (۴۴)، ستاد راهبری تجارت منطقه‌ای انرژی در سال ۱۴۰۳ تشکیل و تنها یک جلسه برگزار کرده است. با توجه به تحولات منطقه‌ای و جهانی انرژی، ضرورت دارد جلسات این ستاد منظم‌تر برگزار و بر موضوعات واردات گاز از روسیه و صادرات به عراق و ترکیه متمرکز شود. همچنین سند دیپلماسی انرژی نیز در مرحله تدوین قرار دارد و هنوز نهایی نشده است.

• درخصوص تبصره ماده (۴۵) با هدف استانداردسازی ترکیب و کیفیت فراورده‌های نفتی، پالایشگاه‌های کشور در اجرای طرح‌های کاهش کمی و افزایش کیفی فراورده‌های سنگین و احداث واحدهای فرایندی در وضعیت متنوعی قرار دارند. برخی پروژه‌ها پیشرفت قابل توجهی داشته‌اند؛ درحالی‌که برخی دیگر همچنان در مراحل برنامه‌ریزی یا مطالعات اولیه بوده یا به دلیل مسائل زیست‌محیطی یا مراحل قراردادی با تأخیر مواجه شده‌اند.

۱. مقدمه

کسری و ناترازی انرژی به یکی از اصلی‌ترین مسائل صنعت انرژی کشور تبدیل شده است. این ناترازی تنها محدود به یک حامل انرژی نبوده و بخش‌های مختلفی از جمله گاز طبیعی، برق و سوخت‌های مایع را دربرمی‌گیرد؛ به گونه‌ای که چالش در تأمین هریک از این حامل‌ها می‌تواند به شکل مستقیم یا غیرمستقیم بر سایر بخش‌ها نیز اثرگذار باشد. چنین وضعیتی نشان می‌دهد که تأمین پایدار انرژی، نه یک موضوع مقطعی، بلکه یک ضرورت برای اقتصاد، امنیت و رفاه اجتماعی کشور است و هرگونه تعللی در مدیریت آن می‌تواند پایداری کل زنجیره انرژی را به خطر بیندازد. از این رو، برنامه هفتم پیشرفت، ناترازی انرژی را به‌عنوان یکی از محورهای اصلی خود قرار داده و توجه ویژه‌ای به ناترازی گاز طبیعی داشته و البته در کنار آن به سایر حامل‌ها نیز پرداخته است؛ علاوه بر ناترازی انرژی، سه مسئله اصلی دیگر در تدوین احکام برنامه هفتم پیشرفت مورد توجه بوده است که عبارت‌اند از: روند حذف ایران از معادلات انرژی منطقه و جهان بر اثر تحولات جهانی و اقدامات کشورهای متخاصم، متوقف مانده زنجیره ارزش نفت و گاز در مراحل اولیه و نیمه‌خام فروشی این محصولات و نبود شفافیت مالی در درآمد و هزینه صنعت انرژی که اجرای بسیاری از طرح‌ها را با

مشکل مواجه کرده است.

با گذشت بیش از یک سال از تصویب قانون برنامه هفتم پیشرفت، بررسی و نظارت بر اجرای احکام آن حائز اهمیت است. نظارت مستمر در طول سال‌های برنامه، نه تنها پیشرفت شاخص‌ها و اجرای احکام قانونی را رصد می‌کند، بلکه امکان ارزیابی میزان توجه به اولویت‌های تعیین شده توسط قانونگذار، مانند مدیریت و بهینه‌سازی مصرف انرژی را نیز فراهم می‌سازد. از طریق این پایش، مشخص می‌شود که اقدامات اجرایی تا چه حد با اهداف کلان برنامه هماهنگ بوده و کدام بخش‌ها نیازمند اصلاح یا تقویت هستند. شایان ذکر است؛ مطابق با جزء «۲» ماده (۱۱۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت، دولت مکلف شده تا سال اول برنامه برش سالیانه اهداف کمی برنامه را ارائه دهد. بر این اساس، شورای عالی راهبری برنامه شاخص‌های کمی را به صورت سالیانه تعریف کرده است. از این رو، در این گزارش در دو فصل مجزا وضعیت عملکرد فصل انرژی برنامه هفتم پیشرفت در سال نخست اجرای آن مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در فصل نخست نگاهی کلی به وضعیت اهداف، تدوین اسناد و اقدامات اجرایی شده است و در فصل دوم، با جزئیات و به صورت کمی وضعیت عملکرد برنامه هفتم پیشرفت در فصل انرژی تا پایان سال ۱۴۰۳ بررسی شده است. لازم به ذکر است؛ این مرکز پیشتر و در فرایند تدوین برنامه هفتم تعداد ۱۰ گزارش در خصوص مسائلی که می‌بایست در قانون برنامه مورد توجه قرار گیرد، ناظر به مسائل اصلی چهارگانه، منتشر کرده است.

۲. نظارت بر اهداف کمی، اسناد تدوینی و اقدامات اجرایی فصل در یک نگاه

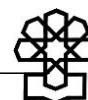
در راستای نظارت بر عملکرد برنامه هفتم پیشرفت، در گام نخست احکام این قانون در سه دسته اهداف کمی، اسناد تدوینی و اقدامات اجرایی مورد ارزیابی قرار گرفته است که تصویر کلی نتایج ارزیابی فصل انرژی قانون در قالب جداول و شکل‌های ذیل ارائه می‌شود.

۲-۱. وضعیت عملکرد اهداف کمی سال اول

از میان اهداف کمی فصل انرژی برنامه هفتم پیشرفت، تعداد ۲۷ هدف سابقه انتشار داشته و تعداد ۱۷ هدف نیز سابقه انتشار ندارند. شایان ذکر است؛ به طور کلی سابقه انتشار اهداف بخش برق بیشتر از اهداف بخش نفت و گاز است. تنها ۶ هدف مرتبط با انرژی به صورت کامل محقق شده، ۱۵ هدف تحقق زیاد، ۸ هدف تحقق کم و ۱۵ هدف هم با عدم تحقق همراه بوده‌اند.

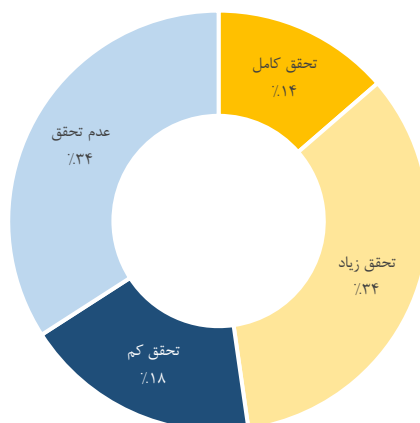
جدول ۱. سابقه انتشار اهداف کمی فصل انرژی

ندارد	دارد	سابقه انتشار
۱۷	۲۷	تعداد اهداف

جدول ۲. وضعیت تحقق اهداف کمی فصل انرژی در سال اول

میزان تحقق	تحقق کامل	تحقق زیاد	تحقق کم	عدم تحقق
تعداد اهداف	۶	۱۵	۸	۱۵

شکل ۱. نمودار پیش‌بینی میزان تحقق اهداف کمی فصل انرژی در سال اول برنامه

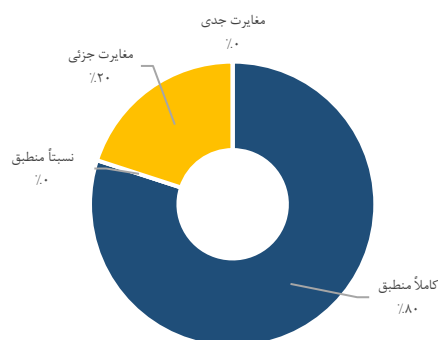
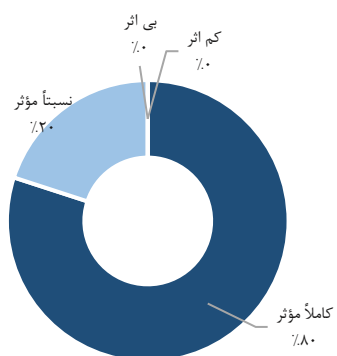
مطابق با بررسی‌های انجام شده، دلیل عدم تحقق بخش قابل توجهی از اهداف فصل انرژی کمبود منابع مالی بوده و بعد از آن فقدان توان کارشناسی باعث عدم تحقق اهداف شده است.

جدول ۳. دلایل عدم تحقق اهداف کمی فصل در سال اول

شرح	کمبود منابع مالی	فقدان توان کارشناسی	زمان‌بندی نامناسب	تداخل با سایر اهداف
تعداد هدف کمی	۲۹	۱۰	۰	۰
درصد هدف کمی	۷۴٪	۲۶٪	۰٪	۰٪

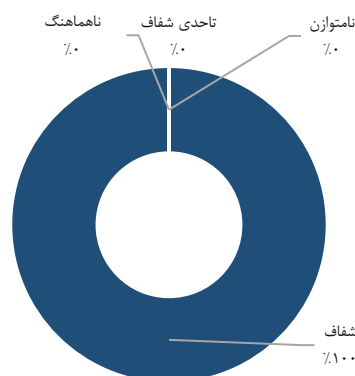
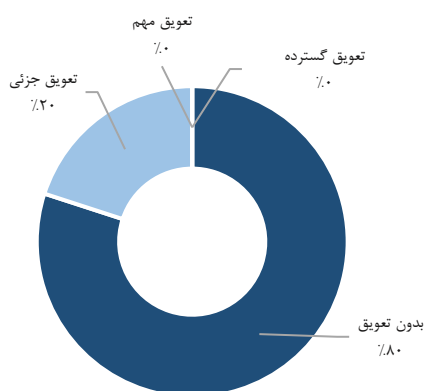
۲-۲. وضعیت اسناد تدوینی

در فصل انرژی برنامه هفتم پیشرفت، دولت مکلف به تدوین ۵ سند یا آیین‌نامه مرتبط با اجرای قانون شده که شامل مواردی همچون آیین‌نامه مشروط نمودن تخفیف خوراک شرکت‌های پالایش به اجرای طرح‌های کیفی‌سازی، آیین‌نامه اجرایی حساب بهینه‌سازی مصرف انرژی، آیین‌نامه سهمیه اعتباری نفت گاز بر مبنای پیمایش، آیین‌نامه اجرایی جریمه‌های مرتبط با مصرف انرژی و آیین‌نامه افزایش سهم معاملات برق در بهابازار (بورس) انرژی هستند. از میان اسناد تدوین شده مرتبط با فصل انرژی، ۴ سند کاملاً منطبق بر قانون برنامه هفتم و سایر قوانین دائمی ارزیابی شده و ۱ سند دارای مغایرت جزئی است. کارایی اقدامات پیش‌بینی شده در اسناد برای نیل به اهداف نیز در اغلب موارد کاملاً مؤثر بوده است. اسناد تدوین شده همچنین از منظر شفافیت تقسیم کار نهادی مناسب بین دستگاه‌های اجرایی، کاملاً شفاف ارزیابی شده و بدون تعویق در اتخاذ تصمیمات (احاله به آینده) یا دارای تعویق جزئی هستند.

ب) کارایی اقدامات پیش‌بینی شده برای نیل به اهداف

الف) انطباق با قانون برنامه هفتم و سایر قوانین دائمی

د) تعلیق در اتخاذ تصمیمات (احاله به آینده)

ج) تقسیم کار نهادی مناسب بین دستگاه‌های اجرایی

شکل ۲. نمودار ارزیابی کیفی اسناد تدوینی مرتبط با فصل انرژی

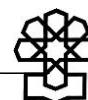
به‌طور کلی می‌توان گفت؛ اسناد تدوینی مرتبط با فصل انرژی از منظر کیفی بسیار مطلوب و هم‌راستا با قوانین بوده و در ۱ مورد نیز قابل قبول با نیاز به اصلاح هستند.

جدول ۴. نتایج امتیازدهی ارزیابی کیفی اسناد تدوینی مرتبط با فصل انرژی

۴	بسیار مطلوب و هم‌راستا	امتیازبندی اسناد تدوینی
۱	قابل قبول با نیاز به اصلاح	
۰	نیازمند بهبود جدی	
۰	نامطلوب/ عدم انطباق	

۲-۳. وضعیت اجرای احکام

در کنار اهداف کمی تعیین شده در قانون برنامه هفتم پیشرفت، احکام مختلفی ناظر به فصل انرژی وضع شده‌اند. ارزیابی تحقق احکام فصل انرژی در سال اول برنامه حاکی از آن است که تنها ۱ حکم مرتبط با فصل انرژی به‌صورت

کامل انجام شده، ۶ حکم به صورت بخشی انجام شده و ۶ حکم نیز به طور کلی انجام نشده‌اند که بیانگر وضعیت نامطلوب در اجرای احکام فصل انرژی برنامه در سال اول اجرای آن است.

جدول ۵. وضعیت تحقق احکام فصل انرژی در سال اول

انجام نشده	بخشی انجام شده	بیشتر انجام شده	کاملاً انجام شده
۶	۶	۰	۱
٪۴۶/۱۵	٪۴۶/۱۵	٪۰	٪۷/۶۹

در مورد دلایل عدم اجرای احکام مربوطه نیز به نظر می‌رسد بخش قابل توجهی از این احکام (۴۸ درصد)، به دلیل کمبود اراده یا توان مدیریتی اجرا نشده‌اند و دلایلی همچون وابستگی به سایر احکام برنامه، عدم پیش‌بینی منابع مالی و نرسیدن زمان‌بندی، از جمله دلایل دیگر عدم تحقق احکام فصل انرژی بوده‌اند.

جدول ۶. دلایل عدم تحقق کامل احکام فصل انرژی در سال اول

درصد	تعداد	دلایل عدم تحقق کامل
٪۱۱/۱۱	۳	عدم پیش‌بینی منابع مالی در بودجه
٪۴۸/۱۵	۱۳	کمبود اراده یا توان مدیریتی
٪۳/۷۰	۱	نیازمند آیین‌نامه یا سایر مقررات
٪۱۴/۸۱	۴	وابسته به سایر احکام برنامه
٪۱۱/۱۱	۳	زمان‌بندی آن نرسیده
٪۷/۴۱	۲	اجرای نامناسب
٪۳/۷۰	۱	سایر موارد

۳. نظارت بر فصل انرژی با نگاه به ابرچالش اصلی مورد هدف

۳-۱. مهم‌ترین چالش‌های انرژی در برنامه هفتم پیشرفت

در تدوین برنامه هفتم تلاش بر این بوده است تا احکام برنامه ناظر بر مسائل اصلی کشور در صنعت انرژی تنظیم شوند. از این رو، چهار مسئله اصلی انرژی کشور مدنظر قرار گرفته است: ناترازی انرژی، حذف ایران از معادلات انرژی منطقه، عدم پیشرفت در زنجیره‌های نهایی ارزش نفت و گاز و عدم شفافیت در روابط مالی حوزه نفت و گاز.

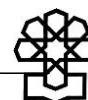

شکل ۳. مسائل اصلی صنعت انرژی کشور

۱-۳-۱. ناترازی انرژی

چالش در تأمین پایدار انرژی که از آن به‌عنوان ناترازی انرژی یاد می‌شود، به‌ویژه در سال‌های اخیر به یکی از اصلی‌ترین مسائل کشور تبدیل شده و پیامدهای اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و امنیتی جبران‌ناپذیری را نیز به‌همراه داشته است. ناترازی انرژی در ایران صرفاً محدود به یک حامل نبوده و کشور هم‌زمان در حوزه‌های گاز طبیعی، برق، بنزین و گازوئیل با مشکلاتی روبه‌رو است. افزایش شدت این ناترازی‌ها در هریک از حامل‌های انرژی، باعث شده تا چالش در تأمین پایدار هریک، به‌طور مستقیم در یک فضای دینامیک بر تأمین سایر حامل‌ها نیز اثرگذار و اثرپذیر باشد. به‌عنوان مثال، کمبود گاز طبیعی موجب استفاده بیشتر از سوخت‌های مایع در نیروگاه‌ها می‌شود که به‌نوبه خود فشار مضاعفی بر سوخت مایع و درنهایت بر تأمین برق در زمستان وارد می‌کند [۱]. گستردگی و تعمیق سالیانه این ناترازی‌ها نشان می‌دهد که مسئله از یک چالش مقطعی یا بخشی فراتر بوده و به یکی از مسائل اصلی صنعت انرژی کشور تبدیل شده است؛ به‌نحوی که هرگونه تعلل در مدیریت و اصلاح این وضعیت می‌تواند پایداری کل زنجیره انرژی را با خطر جدی روبه‌رو سازد. درچنین وضعیتی، حل مسئله ناترازی انرژی به‌عنوان بنیادی‌ترین چالش پیش روی کشور، جایگاه محوری در تدوین برنامه هفتم یافت و به تصویب رسید.

در میان موارد ذکر شده، ناترازی گاز طبیعی دارای اهمیت بیشتری است؛ چراکه حدود ۷۲ درصد کل انرژی تولید کشور مربوط به گاز است و این ترکیب به‌روشنی نشان می‌دهد که بخش عمده انرژی اولیه کشور برپایه گاز طبیعی تأمین می‌شود. همچنین تقریباً تمامی بخش‌های مصرفی کشور اتکای بالایی به گاز طبیعی دارند، به‌نحوی که ۸۱ درصد سبد انرژی مصرف بخش خانگی، ۷۶ درصد بخش صنعتی، ۶۱ درصد بخش تجاری و ۳۷ درصد بخش کشاورزی به گاز طبیعی وابسته است. ازسوی دیگر حدود ۸۰ درصد برق تولیدی کشور نیز از گاز طبیعی تأمین می‌شود که این امر وابستگی مستقیم و غیرمستقیم همه بخش‌های مصرفی به گاز را به‌مراتب افزایش داده است [۲]. میزان کسری گاز در سال‌های اخیر رو به گسترش بوده و در اوج مصرف در زمستان سال ۱۴۰۳، به ۳۱۵ میلیون مترمکعب در روز رسیده

است؛ به عبارتی کشور در تأمین ۲۷ درصد از تقاضای گاز طبیعی در اوج مصرف با چالش روبه‌رو بوده است. در چهار ماه سرد سال نیز به‌صورت متوسط میزان کسری گاز حدود ۲۸۹ میلیون مترمکعب در روز بوده است که نشان از افزایش آن در چهار سال اخیر دارد. شایان ذکر است؛ ناترازی گاز محدود به ماه‌های سرد سال نبوده، بلکه در کل سال نیز وجود دارد و تأمین گاز نیروگاه‌های حرارتی و تزریق به میادین حتی در ماه‌های گرم سال با چالش روبه‌رو شده است [۳ و ۴].

لذا مهم‌ترین مسئله پیش رو در برنامه هفتم توسعه مسئله ناترازی انرژی و به‌طور خاص ناترازی گاز کشور لحاظ شده است. با این حال، تمرکز بر گاز به‌معنای غفلت از سایر حامل‌های انرژی نیست؛ چراکه هریک از آنها در ساختار تأمین انرژی کشور نقشی اساسی ایفا می‌کنند. برق اگرچه سهم کمتری در سبد انرژی مصرفی کشور دارد، اما به‌دلیل ماهیت خاص خود، به‌عنوان یک ورودی اصلی، جایگاه ویژه‌ای در اقتصاد و زندگی روزمره دارد. عدم تأمین پایدار برق به توقف فعالیت‌های صنعتی، اختلال در ارائه خدمات و کاهش رفاه تمامی اقشار جامعه منجر شده است. چالش تأمین برق از نیمه دوم دهه نود آغاز شده و میزان حداکثر تقاضای برق از حداکثر توان تأمین آن پیشی گرفته است. در سال ۱۴۰۰، میزان ناترازی برق حدود ۱۲ هزار مگاوات بوده و با افزایش میزان آن، در تابستان سال ۱۴۰۳ به حدود ۱۷.۵ هزار مگاوات رسیده است. شایان ذکر است که چالش تأمین سوخت نیروگاهی در فصول سرد، منجر به ایجاد ناترازی برق در فصول سرد سال نیز شده است که این مسئله در زمستان سال ۱۴۰۳ قابل مشاهده بود [۵].

بنزین نیز به‌عنوان اصلی‌ترین حامل مصرفی در بخش حمل‌ونقل، جایگاه ویژه‌ای دارد. ناترازی بنزین و واردات آن، علاوه بر فشار مستقیم بر منابع ارزی، منجر به افزایش تورم و به‌دنبال آن فشار اقتصادی بر آحاد جامعه دارد. در خصوص گازوئیل نیز به‌دلیل نقش کلیدی در بخش حمل‌ونقل، فعالیت‌های کشاورزی و همچنین بخشی از برق تولید در فصول سرد، اهمیت راهبردی بالایی دارد. ناترازی گازوئیل یا مصرف آن در نیروگاه‌ها هزینه‌های سنگینی را بر کشور تحمیل می‌کند و آثار مشابهی با واردات بنزین بر اقتصاد ملی خواهد داشت. به‌عنوان مثال در سال ۱۴۰۳ در قانون بودجه ۱۴۰ می‌بایست هزار میلیارد تومان به‌منظور جبران کسری بنزین و گازوئیل از محل واردات و منابع داخلی از طریق تهاثر تولیدی پتروشیمی‌ها با خوراک دریافتی آنها در نظر گرفته شده بود. این عدد در سال ۱۴۰۴ نیز همین حدود بوده است [۷]. بنابراین، هرچند گاز طبیعی به‌دلیل سهم غالب و نقش محوری در کل نظام انرژی کشور اولویت نخست برنامه هفتم است، اما به سایر حامل‌های انرژی نیز توجه شده است تا مجموعه‌ای هماهنگ از اقدامات، به سمت ایجاد تعادل و پایداری در کل زنجیره انرژی کشور هدایت شود. در همین راستا، مهم‌ترین احکام قانون برنامه هفتم پیشرفت در صنعت انرژی بر بهینه‌سازی مصرف و کاهش هدررفت انرژی، افزایش ظرفیت تولید و اصلاح ساختار فصل انرژی متمرکز شده است. هرچند در این میان تمرکز اصلی بر ارتقای بهره‌وری و بهینه‌سازی بوده تا ضمن مدیریت تقاضا و استفاده کارآمدتر از منابع موجود، زمینه پایداری بلندمدت در تأمین انرژی کشور فراهم شود.

از این‌رو، در حوزه برق، مهم‌ترین احکامی که بایستی در برنامه هفتم پیشرفت به جدیت دنبال شود، در بخش افزایش ظرفیت، توسعه توان تولیدی برق تجدیدپذیر و تسهیل صادرات برق نیروگاه‌های تجدیدپذیر و حرارتی جدیدالاحداث است. در بخش بهینه‌سازی برق نیز، دستیابی به اهداف کمی ماده (۴۲) قانون برنامه هفتم پیشرفت، بایستی به‌صورت جدی پیگیری شود. در حوزه گاز طبیعی نیز، جذب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در کاهش گازهای مشعل و افزایش ظرفیت تولید میادین و همچنین دستیابی به اهداف ماده (۴۲) از جمله مهم‌ترین احکام این حوزه

می‌باشد. شایان ذکر است که ایجاد «سازمان بهینه‌سازی و مدیریت راهبردی انرژی» و تسهیل در شکل‌گیری «بازار بهینه‌سازی مصرف انرژی» از جمله اقدامات اساسی و کلیدی به‌شمار می‌رود که نیازمند پیگیری جدی و همکاری همه دستگاه‌های ذی‌ربط است.

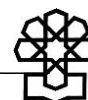
۳-۱-۲. حذف ایران از معادلات انرژی منطقه

دیگر چالش اصلی در صنعت انرژی کشور، حذف ایران از معادلات انرژی منطقه ناشی از تحولات منطقه‌ای و جهانی و اقدامات دولت‌های متخاصم است. ایران با توجه به دارا بودن ذخایر عظیم نفت و گاز و مجاورت با برخی کشورهای دارنده انرژی که با محدودیت جغرافیایی مواجه‌اند، این فرصت را دارد که با تکیه بر تولید انرژی از منابع خود و نیز تجارت انرژی کشورهای اطراف، به مرکز مبادلات (هاب) انرژی منطقه تبدیل شود و علاوه بر منافع اقتصادی، از آورده‌های سیاسی و امنیتی آن نیز بهره‌مند شود؛ موضوعی که در اسناد بالادستی گذشته از جمله سیاست‌های کلی برنامه هفتم مورد تأکید قرار گرفته است. اما این فرصت با تحولات اخیر جهان و منطقه و نیز اقدامات ایالات متحده در حال از دست رفتن است.

بعد از جنگ اوکراین و کاهش صادرات گاز روسیه، فرصت ویژه‌ای برای جمهوری اسلامی ایران ایجاد شده است تا با خرید و فروش این گاز مازاد در منطقه، و در کنار آن تجارت دیگر حامل‌های انرژی از کشورهای مستقل مشترک‌المنافع، و صادرات آن به کشورهای منطقه نقش خود را در معادلات انرژی تقویت کند. اما به‌طور هم‌زمان ایالات متحده با روش‌های مختلف از جمله فشار به مشتریان انرژی ایران و پیشنهاد واردات نفت و ال‌ان‌جی از آمریکا، به دنبال جلوگیری از تحقق این راهبرد است. در کنار آن، بازیگران منطقه‌ای از جمله ترکیه و رژیم صهیونیستی نیز می‌کوشند تا با بهره‌گیری از شرایط جدید ایجاد شده در نظم انرژی منطقه و جهان، بیشترین استفاده را از آن ببرند که این وضعیت بر فوریت توجه کشور بر این موضوع می‌افزاید. بر این اساس و با توجه به اهمیت پنج سال طول دوره برنامه هفتم پیشرفت برای تحقق این راهبرد، تلاش شده است احکامی کمی برای افزایش تجارت انرژی تا پایان برنامه تدوین شده و نیز برخی از الزامات اساسی برای تحقق این اهداف به‌عنوان احکام قانونی در برنامه گنجانده شوند.

۳-۱-۳. عدم تکمیل زنجیره ارزش در نفت و گاز

منابع هیدروکربوری به‌ویژه نفت علاوه بر استفاده به‌عنوان سوخت، خوراک اصلی تولید محصولات پتروشیمی نیز محسوب می‌شوند. محصولات پتروشیمی هرچه به سمت انتهای زنجیره حرکت می‌کنند ارزش افزوده بیشتری ایجاد می‌کنند، اما به علت سیاستگذاری غلط در دهه‌های گذشته این محصولات در مراحل اولیه زنجیره باقی مانده و با تبدیل خوراک اولیه به ماده نیمه خام، آن را صادر می‌کنند. این وضعیت باعث شده است رانت ناشی از نرخ پایین خوراک به انتفاع اشخاص (شرکت‌ها) منجر شود و اقتصاد ملی ارزش افزوده قابل توجهی را کسب نکند. به‌علاوه اینکه متقاضیان محصولات پتروشیمی در کشور برای بسیاری از محصولات نهایی ناچار به واردات از خارج می‌گردند. این موضوع برای پتروشیمی‌های خوراک‌گازی وخیم‌تر بوده و در بسیاری موارد گاز طبیعی که صادرات آن علاوه بر ارزش اقتصادی ارزش سیاسی نیز ایجاد می‌کند، به محصولاتی (متانول) تبدیل می‌شود ارزش اقتصادی آن (لحاظ ملی) کمتر از صادرات گاز بوده و ارزش سیاسی نیز ندارد. لذا بحث سوق دادن صنایع نفت و گاز به سمت تکمیل زنجیره ارزش یکی از موضوعات

اصولی تمرکز برنامه هفتم پیشرفت در بخش نفت و گاز بوده است.

۴-۱-۳. نبود شفافیت در روابط مالی نفت و گاز

پیچیدگی و عدم شفافیت روابط مالی بخش نفت و گاز در درآمد و هزینه باعث شده است ایجاد تغییرات در این حوزه با دشواری‌هایی روبه‌رو باشد. همچنین، به علت شبکه ذی‌نفعان متعدد در برخی بخش‌های روابط مالی، هدایت جریان مالی به بخش‌های توسعه نفت و گاز با مشکل مواجه شده و باعث عدم تأمین منابع مالی برای توسعه این حوزه شده است. لذا چهارمین مسئله اساسی در تدوین برنامه هفتم در حوزه نفت و گاز، ایجاد شفافیت در روابط مالی این حوزه بوده است.

مهم‌ترین مواد قانون برنامه هفتم پیشرفت در صنعت انرژی در جدول ۷ قابل مشاهده است که هرکدام از آنها حداقل با یکی از مسائل چهارگانه فوق‌الذکر مرتبط هستند:

جدول ۷. برخی از مهم‌ترین احکام مرتبط با صنعت انرژی در برنامه هفتم پیشرفت

شرح ماده	ماده قانونی
اصلاح نظام توزیع درآمدهای نفت و گاز در استان‌ها	بند «الف» ماده (۱۴)
ایجاد حساب سرمایه‌گذاری نفت و گاز	بند «ب» ماده (۱۴)
کاهش تدریجی یارانه گازوئیل در معادن عمده کشور و صنایع بالادستی نفت و گاز	بند «پ» ماده (۱۴)
جذب سرمایه‌گذاری و مشارکت بخش خصوصی در توسعه میادین نفت و گاز به منظور افزایش ظرفیت تولید و صادرات در میادین در حال بهره‌برداری	بند «الف» ماده (۱۵)
اعطای پروانه بهره‌برداری به منظور تسهیل در توسعه و صادرات از سایر میادین و رسیدن سهم شرکت‌های غیردولتی از تولید نفت و گاز کشور به ترتیب به پنج (۵٪) و ده درصد (۱۰٪)	بند «ب» ماده (۱۵)
افزایش سهم شرکت توسعه‌دهنده میدان گازی از عواید صادرات به حداقل شصت درصد (۶۰٪)	تبصره «۲» بند «ب» ماده (۱۵)
اولویت‌دهی به واگذاری طرح‌های جمع‌آوری فلر به صنایع انرژی‌بر و پتروشیمی و مکلف کردن وزارت نفت به تخصیص گاز تولید شده این طرح‌ها به این صنایع	تبصره «۲» بند «ب» ماده (۱۵)
افزایش سهم معاملات برق در بهابازار (بورس) انرژی به گونه‌ای که عرضه برق تولیدی نیروگاه‌های کشور تا پایان سال دوم برنامه، سهم معاملات مذکور را به حداقل سی درصد (۳۰٪) و در انتهای برنامه به حداقل شصت درصد (۶۰٪) از کل معاملات برسد.	بند «پ» ماده (۴۳)
انعقاد قراردادهای بهره‌برداری و مشارکت در تولید میادین مشترک با کشورهای همسایه.	بند «الف» ماده (۴۴)
مشارکت وزارت نفت در احداث یا تملک پالایشگاه‌های خارجی و افزایش ظرفیت پتروپالایش داخلی از طریق تهاجر خدمات و تجهیزات.	بند «ب» ماده (۴۴)
جزء «۱»: توسعه زیرساخت‌های ذخیره‌سازی گاز طبیعی جهت افزایش ظرفیت برداشت از مخازن ذخیره‌سازی به حداقل ۱۲۰ میلیون مترمکعب در روز در اوج مصرف جزء «۲»: ایجاد سامانه جامع مدیریت هوشمند انرژی برای رصد لحظه‌ای جریان نفت، گاز و فراورده‌ها.	جزء «۱» و «۲» بند «پ» ماده (۴۴)
تشکیل «ستاد راهبری تجارت منطقه‌ای انرژی» برای تبدیل شدن ایران به هاب انرژی منطقه و هماهنگی صادرات، واردات، سوآپ و ترانزیت نفت، گاز و برق	بند «ت» ماده (۴۴)
اعطای تخفیف (۵٪) خوراک به پالایشگاه‌ها و پتروشیمی‌ها مشروط به سرمایه‌گذاری حداقل ۴۰٪ از سود در توسعه زنجیره پایین‌دستی.	ماده (۴۵)
ایجاد «سازمان بهینه‌سازی و مدیریت راهبردی انرژی»، تسهیل شکل‌گیری بازار بهینه‌سازی مصرف انرژی و ایجاد «حساب بهینه‌سازی مصرف انرژی»	جزء «۲» بند «الف» ماده (۴۶)
مردمی‌سازی فرایند بهینه‌سازی مصرف انرژی از طریق ایجاد بازار رسمی گواهی‌های صرفه‌جویی انرژی، امکان دریافت و معامله گواهی برای مشتریان خانگی، تجاری و صنعتی و دولت با استفاده از گواهی‌ها	بند «پ» ماده (۴۶)
طراحی و اجرای سازوکار تخصیص سهمیه اعتباری نفت گاز براساس بارنامه الکترونیکی و مسافت و اصلاح نرخ مصرف	جزء «۲» بند «ب» ماده

شرح ماده	ماده قانونی
اضافی به صورت پلکانی.	(۴۶)
کاهش اتلاف انرژی در صنایع موضوع ماده (۲۶) قانون اصلاح الگوی مصرف و سوزاندن گازهای مشعل از طریق جریمه‌ها و عوارض مبتنی بر قیمت صادراتی گاز.	بند «ث» ماده (۴۶)
تسهیل صادرات حداقل ۱۰٪ برق نیروگاه‌های تجدیدپذیر و ۳٪ برق نیروگاه‌های حرارتی جدید بخش غیردولتی.	جزء «۴» بند «د» ماده (۴۸)
توسعه فعالیت‌های بنکرینگ در خلیج فارس و دریای عمان از طریق تولید سوخت کم‌سولفور و احداث زیرساخت‌های خدمات دریایی.	ماده (۶۲)
اهداف کمی سنجه‌های عملکردی انرژی در حوزه نفت و گاز، برق و بهینه‌سازی مصرف انرژی.	جداول ۸، ۹ و ۱۰

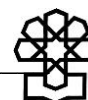
در قانون برنامه هفتم پیشرفت، مسئولیت نظارت بر اجرای قانون بر عهده ناظرین مالی و اجرایی ذیل شورای عالی راهبری برنامه قرار گرفته است. لذا مطابق با مفاد بند «الف» ماده (۱۱۸) قانون برنامه مبنی بر ارائه گزارش عملکرد هریک از ناظرین مالی [۸] و اجرایی [۹]، در ادامه گزارش عملکرد قانون برنامه هفتم در صنعت انرژی مبتنی بر آن گزارش‌ها ارائه شده ذکر خواهد شد. شایان ذکر است؛ مطابق با جزء «۲» ماده (۱۱۹) قانون برنامه هفتم پیشرفت، دولت مکلف شده تا سال اول برنامه برش سالیانه اهداف کمی برنامه را ارائه دهد. بر این اساس، شورای عالی راهبری برنامه شاخص‌های کمی را به صورت سالیانه تعریف کرده است [۱۰].

۲-۳. عملکرد صنعت برق در قانون برنامه هفتم پیشرفت تا پایان ۱۴۰۳

در حوزه برق، مهم‌ترین تکالیف در فصل نهم برنامه در قالب مواد (۴۲) تا (۴۶) و همچنین ماده (۴۸) مورد توجه قرار گرفته است که شامل افزایش سهم معاملات برق در بورس، رفع ناترازی مالی و فنی فصل انرژی از طریق ایجاد استقلال مالی صنعت برق، توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر و حمایت از طراحی و اجرای طرح‌های تولید و یا ارتقای بهره‌وری برق، برنامه‌ریزی برای افزایش صادرات برق بخش خصوصی و تأکید بر اجرای قانون مانع‌زدایی از صنعت برق بوده است. یکی از موارد مهم برای بررسی عملکرد صنعت برق، شاخص‌های کمی آن است. در قانون برنامه هفتم، این شاخص‌ها در جداول ۹ و ۱۰ ذکر شده‌اند و بررسی آنها می‌تواند دید روشنی از اینکه تا چه میزان صنعت برق در مسیر اهداف تعیین شده برنامه حرکت کرده است، ارائه دهد. این شاخص‌ها، معیاری ملموس برای ارزیابی پیشرفت در بهره‌وری، تولید، مصرف بهینه و سایر حوزه‌های کلیدی صنعت برق به‌شمار می‌آیند. فارغ از این شاخص‌های کمی، مجموعه‌ای از احکام و مواد نیز در قانون برنامه هفتم وجود دارد که با تعیین هدف‌گذاری مشخص، بر عملکرد صنعت برق اثرگذار هستند. از این رو، در ادامه علاوه بر بررسی میزان تحقق شاخص‌های کمی، به ارزیابی مهم‌ترین احکام و مواد مرتبط نیز پرداخته می‌شود تا نشان دهد در پایان سال ۱۴۰۳، به‌عنوان سال اول اجرای برنامه، صنعت برق تا چه اندازه در مسیر تحقق این شاخص‌ها قرار داشته است.

۱-۲-۳. شاخص‌های عملکردی جدول ۹ قانون برنامه هفتم پیشرفت

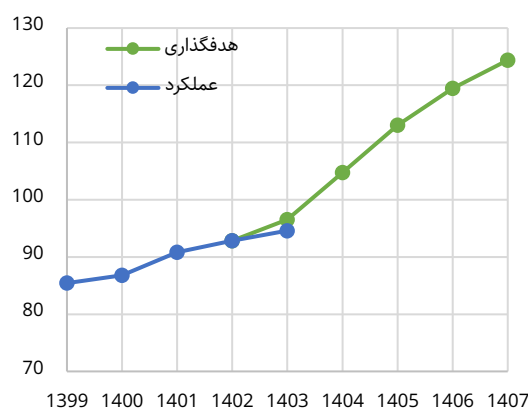
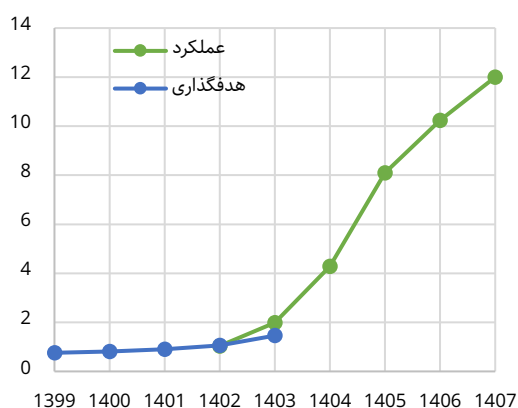
در میان شاخص‌های کمی صنعت برق که در برنامه هفتم پیشرفت برای افق‌گذاری تعیین شده‌اند، چند شاخص از اهمیت بیشتری برخوردارند. ظرفیت نامی منصوبه نیروگاه‌ها، ظرفیت نیروگاه‌های تجدیدپذیر، میزان تولید کل

برق و برق تجدیدپذیر از مهم‌ترین آنها هستند که جهت‌گیری توسعه صنعت برق را مشخص می‌کنند. همچنین شاخص‌هایی نظیر میانگین بهره‌وری نیروگاه‌ها، تلفات انتقال و توزیع، حداکثر توان تولید و میزان تقاضا در ساعات اوج بار و تراز برق، نقش مستقیمی در پایداری شبکه و امنیت انرژی کشور دارند. در کنار اینها، شاخص‌هایی مانند سهم نیروگاه‌های بدون نیاز به سوخت فسیلی، تعداد شمارشگرهای هوشمند، رشد ظرفیت خطوط انتقال و پست‌های توزیع و نیز صرفه‌جویی در مصرف برق مورد پایش قرار می‌گیرند که مهم‌ترین آنها در ادامه ذکر می‌شود.

الف) ظرفیت نامی منصوبه

در سال ۱۴۰۲، میزان ظرفیت نامی برق ۹۲.۸ هزار مگاوات بوده است و براساس برش سالیانه، بایستی با افزایش ۳.۷ هزار مگاواتی در سال ۱۴۰۳، به حدود ۹۶.۵۸ هزار مگاوات می‌رسیده، اما عملکرد آن ۹۴.۶ هزار مگاوات بوده که حدود ۲ هزار مگاوات با هدف برنامه در سال اول فاصله دارد [۱۰ و ۱۱] و تحقق ۴۶.۵ درصدی را نشان می‌دهد. شایان ذکر است که براساس برش سالیانه، بایستی در سال‌های ۱۴۰۴ و ۱۴۰۵ سالیانه حدود ۸.۲ هزار مگاوات ظرفیت جدید به شبکه برق افزوده شود که دستیابی به آن با توجه به روند فعلی محل تأمل است (شکل ۴-الف). به‌صورت کلی بایستی تا پایان برنامه ظرفیت نامی نیروگاه‌ها به ۱۲۴ هزار مگاوات برسد که تا پایان سال اول برنامه ۶.۸ درصد عملکرد داشته است. درخصوص ظرفیت تجدیدپذیر نیز بایستی با افزایش ۹۵۲ مگاواتی در سال اول، به هدف ۱۹۷۸ مگاوات می‌رسید، این درحالی است ظرفیت نهایی تجدیدپذیر در سال ۱۴۰۳ به ۱۴۵۷ مگاوات رسیده است [۱۰ و ۱۱] و به‌معنای عملکرد ۴۵.۳ درصدی است. شایان ذکر است که براساس برش سالیانه، بایستی در سال‌های ۱۴۰۴ و ۱۴۰۵ سالیانه به‌ترتیب ۲.۳ و ۳.۸ هزار مگاوات ظرفیت جدید تجدیدپذیر به شبکه برق افزوده شود (شکل ۴-ب). بایستی تا پایان برنامه ظرفیت نیروگاه‌های تجدیدپذیر به ۱۲ هزار مگاوات برسد که تا پایان سال اول برنامه تنها ۳.۶ درصد عملکرد داشته است.

الف) ظرفیت نیروگاه‌های تجدیدپذیر کشور (هزار مگاوات)

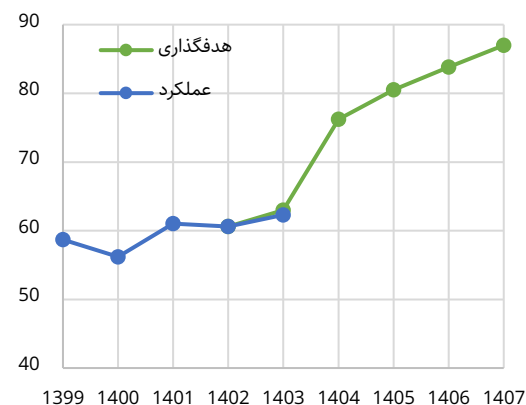
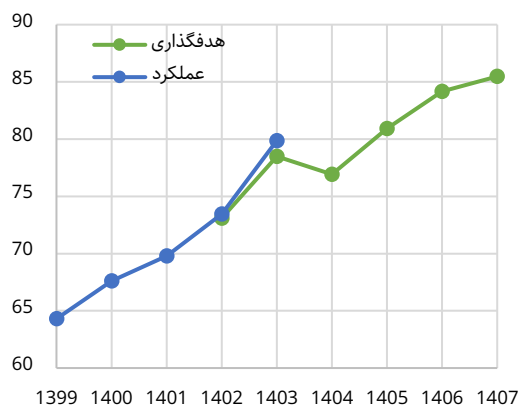
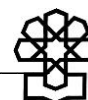
الف) ظرفیت نامی منصوبه نیروگاه‌های کشور (هزار مگاوات)

شکل ۴. نمودار مقایسه عملکرد و هدف‌گذاری شده ظرفیت نامی نیروگاه‌های کشور

با توجه به افزایش ظرفیت نامی، میزان تولید برق نیز افزایش داشته است. میزان تولید برق در سال ۱۴۰۲ حدود ۳۸۹ میلیارد کیلووات ساعت برق بوده و بایستی طبق هدف برنامه در سال اول، ۱۵۰۶ میلیارد کیلووات ساعت دیگر در سال ۱۴۰۳ به آن افزوده می‌شد، اما حدود ۸۰۲ میلیارد کیلووات ساعت افزایش تولید برق ثبت شده است [۱۰ و ۱۱] که عملکردی ۵۲ درصدی را به نمایش می‌گذارد. به عبارتی در پایان سال ۱۴۰۳، حدود ۱۰۰۶ درصد از هدف پایان برنامه تحقق یافته است. در خصوص برق تجدیدپذیر نیز در سال ۱۴۰۳ حدود ۲۰۲۶ میلیارد کیلووات ساعت برق تولیدی تجدیدپذیر در سال ۱۴۰۳ بوده که با هدف کمی آن ۱۰۴ میلیارد کیلووات ساعت اختلاف دارد، لذا عملکرد آن تنها ۱۲ درصد است. با مقایسه عملکرد سال ۱۴۰۳ و هدف نهایی در پایان برنامه، می‌توان دریافت تنها ۱۰۲ درصد از هدف‌گذاری تحقق یافته است. شایان ذکر است؛ اگرچه ظرفیت نامی نیروگاه‌ها در سال ۱۴۰۳ افزایش یافته است، اما میزان تولید برق تنها تابع ظرفیت منصوبه نیست. عواملی مانند شرایط محیطی (به‌ویژه در نیروگاه‌های تجدیدپذیر)، میزان دسترسی به سوخت، و همچنین تاریخ ورود واحدهای جدید به مدار، نقش تعیین‌کننده‌ای در میزان تولید واقعی برق در سال ۱۴۰۳ داشته و موجب فاصله میان ظرفیت اسمی و تولید عملی شده است.

ب) حداکثر توان تولید و حداکثر تقاضای برق

در سال ۱۴۰۲، میزان حداکثر توان تولید در اوج حدود ۶۰۸ هزار مگاوات بوده که براساس برش سالیانه برنامه، بایستی در سال ۱۴۰۳ به ۶۳ هزار مگاوات می‌رسید. بررسی آماری نشان می‌دهد این مقدار در سال ۱۴۰۳ برابر با ۶۲۰۳ بوده است [۱۰ و ۱۱] که نشان از عملکرد ۷۰ درصدی نسبت به هدف‌گذاری سالیانه دارد. شایان ذکر است؛ عوامل مختلف محیطی نیز بر این شاخص اثر گذارند که از جمله آنها می‌توان بروز خشک‌سالی و عدم کارکرد مکفی نیروگاه‌های برقایی کشور اشاره کرد. اگرچه عملکرد سال نخست قابل قبول بوده و این به دلیل هدف‌گذاری اندک در سال ۱۴۰۳ بوده است، اما براساس برش سالیانه، بایستی در سال‌های ۱۴۰۴ و ۱۴۰۵ به ترتیب ۱۳۰۲ و ۴۰۳ هزار مگاوات به این توان افزوده شود که دستیابی به آن با توجه به روند فعلی محل تأمل است (شکل ۵-الف). براساس برنامه هفتم، تا پایان برنامه باید حداکثر توان تولید به ۷۸ هزار مگاوات برسد که عملکرد سال ۱۴۰۳ نشان از تحقق ۵۰۴ درصدی از هدف نهایی دارد. یکی دیگر از شاخص‌های مهم صنعت برق، حداکثر تقاضای برق در اوج مصرف است. براساس برش سالیانه هدف‌گذاری برنامه هفتم، باید در سال ۱۴۰۳ میزان حداکثر تقاضا ۵۰۴ هزار مگاوات افزایش می‌یافت به عدد ۷۸ هزار مگاوات می‌رسید، اما میزان حداکثر تقاضا در سال ۱۴۰۳ حدود ۸۰ هزار مگاوات بوده است [۱۰ و ۱۱]، از این رو ۲۷ درصد بیشتر از سقف هدف‌گذاری بوده و انحراف داشته که مطلوب ارزیابی نمی‌شود و بیانگر فشار مضاعف بر شبکه برق و ضرورت توجه جدی به مدیریت مصرف است. همچنین میزان روند افزایش حداکثر تقاضای برق و میزان هدف‌گذاری شده در سال‌های بعد آن نشان از آن دارد که با ادامه روند فعلی، امکان تحقق برنامه وجود نخواهد داشت (شکل ۵-ب).

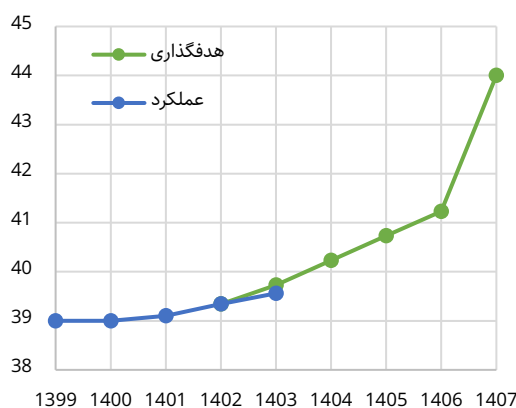

الف) حداکثر توان تولید برق در اوج مصرف (هزار مگاوات) ب) حداکثر تقاضای برق در اوج مصرف (هزار مگاوات)
 شکل ۵. نمودار مقایسه عملکرد و هدف‌گذاری حداکثر توان تولید و حداکثر تقاضای برق

ج) راندمان نیروگاه‌های حرارتی موجود و جدیدالاحداث

در خصوص راندمان نیروگاه‌های حرارتی نیز در برنامه دو شاخص معرفی شده است، به این صورت که راندمان نیروگاه‌های موجود بایستی تا پایان برنامه به ۴۴ درصد برسد و میانگین راندمان نیروگاه‌های جدید نیز ۵۵ درصد باشد. میانگین راندمان نیروگاه‌های فعلی در سال ۱۴۰۲ حدود ۳۹.۳۴ بوده و در سال ۱۴۰۳ به ۳۹.۵۶ رسیده است، اما طبق هدف‌گذاری بایستی به عدد ۳۹.۶۹ می‌رسید [۱۰ و ۱۱]؛ لذا عملکرد ۶۷ درصدی را نشان می‌دهد. همچنین براساس برش سالیانه، بایستی در سال‌های آتی ۰.۵ واحد درصد افزایش راندمان در سال آخر ۳.۵ واحد درصد افزایش راندمانی نیروگاهی وجود داشته باشد (شکل ۶). مقایسه هدف‌گذاری نهایی این شاخص با وضعیت سال ۱۴۰۳، نشان از تحقق ۴.۷ درصدی هدف‌گذاری نهایی در سال اول برنامه دارد.

در خصوص راندمان نیروگاه‌های جدید نیز اگرچه متوسط ۵۵ درصد به‌عنوان هدف‌گذاری ذکر شده، اما برش سالیانه برای سال اول میزان ۳۴ درصد را در نظر گرفته و از سال دوم ۲۱ واحد درصد رشد را لحاظ کرده است [۱۰] که به نظر می‌آید به‌واسطه احداث نیروگاه گازی و سپس تبدیل آن به ترکیبی باشد. در هر صورت میانگین راندمان نیروگاه‌های جدیدالاحداث در سال ۱۴۰۳ حدود ۳۷.۱ درصد بوده و اهداف برنامه را براساس برش سالیانه محقق کرده است، اما اینکه در سال‌های آتی نیروگاه‌های با راندمان متوسط ۵۵ درصد به مدار اضافه شود محل تأمل و سؤال است.

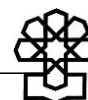

شکل ۶. نمودار راندمان نیروگاه‌های حرارتی موجود (درصد)

یکی دیگر شاخص‌های مهم، مجموع صادرات و واردات برق است که براساس هدف‌گذاری برنامه هفتم پیشرفت، باید تا پایان برنامه، به عدد ۲۰ میلیارد کیلووات ساعت برسد. براساس برش سالیانه بایستی در سال ۱۴۰۳ این شاخص به ۱۰.۳ میلیارد کیلووات ساعت برسد؛ اما عملکرد حقیقی این شاخص ۸.۵ میلیارد کیلووات ساعت بوده که بیانگر تحقق ۲۰.۱ درصدی برش سال اول هدف است [۱۰ و ۱۱]. از دیگر شاخص‌های جدول ۹ برنامه هفتم پیشرفت، تلفات شبکه انتقال و توزیع برق است که اگرچه هدف‌گذاری در پایان برنامه ۱۰ درصد تکلیف شده است، اما میزان این شاخص در سال ۱۴۰۲ حدود ۱۰.۱ درصد بوده است، اما برش سالیانه برای این شاخص در سال ۱۴۰۳ مقدار ۱۲ درصد ذکر شده است که دقیق نیست. در صورت عملکرد در سال نخست براساس این برش سالیانه به صورت کامل تحقق یافته است. سایر شاخص‌ها در جدول زیر که وضعیت عملکرد شاخص‌های کمی جدول ۹ قانون برنامه هفتم پیشرفت مرتبط با بخش برق را تا پایان سال ۱۴۰۳ به نمایش می‌گذارد، قابل مشاهده است.

جدول ۸. عملکرد اهداف کمی سنج‌های عملکردی برق موضوع جدول ۹ برنامه هفتم پیشرفت تا پایان سال ۱۴۰۳

سنجه عملکردی	واحد متعارف	هدف‌گذاری ۱۴۰۳	عملکرد ۱۴۰۳	درصد تحقق نسبت به ۱۴۰۳	درصد تحقق نسبت به پایان برنامه
کل ظرفیت نامی منصوبه	مگاوات	۹۶.۵۸	۹۴.۵۸	۴۶.۴	۶.۸
ظرفیت منصوبه تجدیدپذیر	مگاوات	۱۹۷۸	۱۴۵۷	۴۵.۳	۳.۶
ظرفیت منصوبه هسته‌ای	مگاوات	۳۰۰۰	-	-	۰
تولید برق	میلیارد کیلووات ساعت	۴۰۴.۷	۳۹۷.۲	۵۲.۲	۱۰.۶
تولید برق تجدیدپذیر	میلیون کیلووات ساعت	۳۶۹۱	۲۲۶۱	۱۲.۴	۱.۲
میانگین راندمان نیروگاه‌های موجود	درصد	۳۹.۶۹	۳۹.۵۶	۶۲.۸	۴.۷
تلفات انتقال و توزیع برق	درصد	۱۲	۱۰.۱	۱۰۰	۰
مجموع تبادل (صادرات و واردات)	میلیارد کیلووات ساعت	۱۰.۳	۸.۵	۲۰.۱	۳.۵
حداکثر توان تولید برق در اوج بار	هزار مگاوات	۶۳	۶۲.۳	۷۰	۵.۴
حداکثر نیاز مصرف برق در اوج بار	هزار مگاوات	۷۸.۵	۸۰	۲۷٪ انحراف	-
میانگین بهره‌وری نیروگاه‌های جدید	درصد	۳۴	۳۷.۱	۱۰۹	۰
صرفه‌جویی مصرف‌کننده نهایی برق	میلیون کیلووات ساعت	۳۰۰۰	۸۵۰	۲۸.۳	۲۸.۳
رشد طول خطوط شبکه	درصد	۵	۱.۳	۲۶	۵.۷
سهم نیروگاه‌های جدیدالاحداث بدون نیاز به سوخت فسیلی		-	-	-	-
سهم اندازه‌گیری از کنتور هوشمند		۶۰	۵۴.۱	۷۶.۴	۳۴
رشد ظرفیت پست‌های انتقال و توزیع		۵	۲.۹	۵۸	۱۱.۷

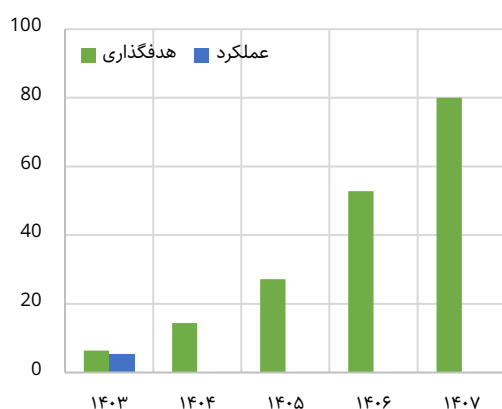
۲-۳. شاخص‌های عملکردی بخش برق در جدول شماره ۱۰ قانون برنامه هفتم پیشرفت

فارغ از شاخص‌های کمی ذکر شده در جدول شماره ۹ که مستقیماً به صنعت برق مربوط می‌شوند، در جدول ۱۰ قانون برنامه هفتم پیشرفت شاخص‌های کلان دیگری نیز برای ارزیابی بهره‌وری و بهینه‌سازی مصرف انرژی تعریف شده است. این شاخص‌ها به صرفه‌جویی کل انرژی در پایان برنامه اشاره دارد و بر این اساس بایستی تا پایان برنامه، ۱۲۸۵ هزار بشکه در روز معادل نفت خام از طریق اقدامات مختلف در بخش‌های مصرف و تولید صرفه‌جویی شود. شایان ذکر است که این شاخص‌ها صرفاً مربوط به اقدامات صنعت برق نیست و بخش‌های نفت و گاز را نیز در برمی‌گیرد. بررسی گزارش بخش برق ناظر اجرایی عملکرد سال اول قانون برنامه پنج‌ساله هفتم پیشرفت [۹]، نشان می‌دهد تنها ۱۵.۸ درصد (۲۰۰ هزار بشکه در روز معادل نفت خام) از کل تکلیف بهینه‌سازی مصرف انرژی جدول ۱۰ به صنعت برق اختصاص یافته است که مبنای آن شفاف نیست و محل سؤال است. همچنین هدف‌گذاری‌های سالیانه بیان شده در بخش بهینه‌سازی مصرف انرژی وزارت نیرو در گزارش برش سالیانه اهداف کمی قانون برنامه [۱۰] با گزارش ناظر اجرایی در عملکرد سال اول قانون برنامه پنج‌ساله هفتم پیشرفت یکسان نیست و دارای تفاوت‌های قابل توجهی است.

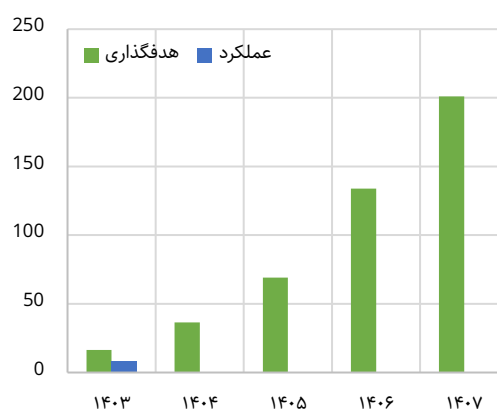
در صورت، در سال ۱۴۰۳، هدف‌گذاری ۱۵.۸ هزار بشکه در روز معادل نفت خام صرفه‌جویی برق برای این صنعت در نظر گرفته شده که عملکرد آن حدود ۵۳.۴ درصد است (شکل ۷-الف). به صورت کلی بهینه‌سازی در دو حوزه مصرف شامل ساختمان و صنعت و کشاورزی و تولید شامل افزایش بازده نیروگاه‌ها تکالیفی به صنعت برق محول شده است. در ادامه هر بخش بیان خواهد شد و در انتها جدول عملکردی در جدول ۱۰ ارائه می‌شود.

الف) بخش نیروگاهی

در حوزه طرح‌های نیروگاهی، بایستی تا پایان برنامه ۸۰ هزار بشکه در روز معادل نفت خام صرفه‌جویی محقق شود که برش سالیانه هدف‌گذاری ۶.۴ هزار بشکه در روز معادل نفت خام را برای سال ۱۴۰۳ در نظر گرفته است. میزان عملکرد نیز ۵.۴۸ هزار بشکه در روز معادل نفت خام بوده [۹] که نشان از عملکرد ۸۵.۶ درصدی دارد. با این حال باید توجه داشت که این میزان تحقق تا حد زیادی ناشی از پایین بودن سطح هدف‌گذاری در سال اول بوده و نمی‌تواند به‌تنهایی نشان‌دهنده بهبود چشمگیر بهره‌وری نیروگاه‌ها تلقی شود (شکل ۷-ب).

ب) مجموع بهینه‌سازی انرژی در بخش نیروگاهی

الف) مجموع بهینه‌سازی مصرف انرژی جدول ۱۰ برنامه

شکل ۷. نمودار مقایسه عملکرد و هدف‌گذاری شاخص بهینه‌سازی مصرف انرژی موضوع جدول ۱۰ برنامه هفتم پیشرفت

ب) بخش ساختمان

در بخش ساختمان، اگرچه هدف نهایی برنامه هفتم پیشرفت صرفه‌جویی ۳۷۲ هزار بشکه در روز معادل نفت خام است، اما براساس برش سالیانه، سهم صنعت برق تنها ۱۶ درصد، معادل ۶۰ هزار بشکه در روز معادل نفت خام در نظر گرفته شده است [۹] که مبنای آن مشخص نیست. همچنین در سال ۱۴۰۳، عملکرد صرفه‌جویی در این بخش حدود ۶۲ درصد بوده است. در این بخش نیز این میزان تحقق تا حد زیادی ناشی از پایین بودن سطح هدف‌گذاری در سال اول بوده است.

ج) بخش صنعت و کشاورزی

در بخش صنعت و کشاورزی، هدف نهایی برنامه هفتم پیشرفت صرفه‌جویی ۳۳۴ هزار بشکه در روز معادل نفت خام است، اما براساس برش سالیانه، سهم صنعت برق تنها ۱۶ درصد، معادل ۵۵ هزار بشکه در روز معادل نفت خام در نظر گرفته شده است [۹]. همچنین در سال ۱۴۰۳، عملکرد صرفه‌جویی در این بخش تنها حدود ۳.۲ درصد بوده است.

جدول ۹. عملکرد اهداف کمی سنج‌های عملکردی برق موضوع جدول ۱۰ برنامه هفتم پیشرفت تا پایان سال ۱۴۰۳

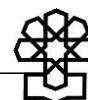
سنجه عملکردی	واحد متعارف	هدف‌گذاری ۱۴۰۳	عملکرد ۱۴۰۳	درصد تحقق نسبت به برش سال ۱۴۰۳	درصد تحقق نسبت به انتهای برنامه
طرح‌های نیروگاهی (افزایش بازده)	هزار بشکه در روز معادل نفت خام	۶.۴	۵.۴۸	۸۵.۶	۶.۸
کاهش مصرف در ساختمان		۴.۴	۲.۷۴	۶۲	۳.۳
کاهش در صنعت و کشاورزی		۵	۰.۱۶	۳.۲	۰.۲۶
کل بهینه‌سازی در مصرف		۹.۴	۲.۹	۳۰.۸	۲.۴
کل بهینه‌سازی جدول ۱۰		۱۵.۸	۸.۴	۵۳.۴	۴.۲

۳-۲-۳. بررسی احکام غیرکمی مهم بخش برق

علاوه بر شاخص‌های کمی ذکر شده در جداول ۹ و ۱۰ قانون برنامه هفتم، مجموعه‌ای از احکام نیز در این برنامه وجود دارد که تکالیف مهم و اساسی را برای صنعت برق کشور تعیین کرده‌اند و نقش کلیدی در جهت‌دهی به سیاست‌ها و اقدامات اجرایی ایفا می‌کنند. از این رو، در ادامه صرفاً مهم‌ترین موارد و احکام مورد بررسی قرار می‌گیرند.

– بند «ب» ماده (۴۳)

براساس بند «ب» ماده (۴۳) قانون برنامه، وزارت نیرو مکلف است سهم معاملات برق در بهابازار (بورس) انرژی را تا پایان سال دوم برنامه به حداقل سی درصد (۳۰٪) و در انتهای برنامه به حداقل شصت درصد (۶۰٪) از کل معاملات برساند. در سال ۱۴۰۲، سهم معاملات حدود ۱.۳ درصد بوده و در سال ۱۴۰۳ به ۴۸ درصد رسیده است [۱۱]. این به این معناست که تکلیف ۳۰ درصدی تا پایان سال دوم که در متن قانون ذکر شده بود، به‌صورت کامل اجرا شده است.

- جزء «۴» بند «د» ماده (۴۸)

براساس جزء «۴» بند «د» ماده (۴۸)، وزارت نیرو مکلف است امکان صادرات برق به میزان حداقل ده درصد (۱۰٪) از تولید برق نیروگاه‌های تجدیدپذیر جدیدالاحداث بخش غیردولتی، خصوصی و تعاونی و سه درصد (۳٪) از تولید برق نیروگاه‌های حرارتی جدیدالاحداث بخش غیردولتی، خصوصی و تعاونی را با تأمین زیرساخت مورد نیاز فراهم نماید. بررسی‌ها نشان می‌دهد تا پایان سال ۱۴۰۳، سهم صادرات نیروگاه‌های فوق‌الذکر صفر درصد بوده و این حکم عملکردی نداشته است [۱۱]. اگرچه در گزارش ناظر اجرایی ذکر شده که از سوی وزارت نیرو محدودیتی برای صادرات وجود ندارد و علت عدم عملکرد، عدم استقبال سرمایه‌گذاران بخش غیردولتی، خصوصی و تعاونی جدیدالاحداث بوده است، اما با توجه به تفاوت قیمت قیمت فروش داخلی و صادراتی، این موضوع صحیح به نظر نمی‌رسد.

شایان ذکر است در گزارش ناظر اجرایی، برش سالیانه سهم نیروگاه‌های جدیدالاحداث این بند در سال اول ۲ درصد در نظر گرفته شده و سالیانه نیز ۲ واحد درصد به آن اضافه می‌گردد که برخلاف متن قانون است. در هیچ قسمتی از جزء «۴» بند «د» ماده (۴۸)، به این مسئله اشاره نشده که در انتهای برنامه باید به سهم ۱۰ درصد برسد، بلکه بایستی در سال اول سهم ۱۰ درصد رعایت شود.

- جزء «۲» بند «پ» ماده (۴۶)

براساس این جزء، هر مشترک خانگی، تجاری یا صنعتی که مصرف انرژی خود را نسبت به سال قبل کاهش دهد یا آن دسته از مشترکان صنعتی یا تجاری تولیدی که مصرف انرژی خود را با تعدیل‌های مربوط به عملکرد تولید، نسبت به مصرف سال قبل خود در مدت زمان مشابه کاهش داده‌اند، مشمول دریافت گواهی به میزان حداقل معادل «انرژی صرفه‌جویی شده» می‌شوند. در راستای اجرای این بند، بازار صرفه‌جویی در بورس انرژی تشکیل شده و شرکت‌ها می‌توانند از طریق افزایش بهره‌وری، برق مصرفی را صرفه‌جویی کرده و در نهایت میزان صرفه‌جویی خود را در این بازار به متقاضیان عرضه کنند. اما در خصوص مصرف‌کنندگان خانگی بایستی مطابق آیین‌نامه نحوه فعالیت شرکت‌های کارور برق و نصب شمارشگرهای هوشمند، فرایند اعطای گواهی صرفه‌جویی از طریق شرکت‌های مذکور انجام شود. با این حال، با توجه به اینکه ضوابط و مقررات نحوه فعالیت شرکت‌های کارور برق در تیرماه ۱۴۰۴ ابلاغ گردیده، در سال ۱۴۰۳ اقدامی برای اعطای گواهی به مصرف‌کنندگان خانگی صورت نگرفته است. لذا این بند در سال نخست برنامه عملکردی نداشته است.

- جزء «۲» بند «الف» ماده (۴۶)

براساس این جزء وزارت نیرو مکلف بوده سالیانه پنج درصد (۵٪) از سود شرکت‌های تابعه خود را به حساب بهینه‌سازی مصرف انرژی واریز نمایند. براساس گزارش عملکرد بودجه، در سال ۱۴۰۳ وزارت نیرو ۱۰ میلیارد تومان [۸] در اجرای تکلیف بند «ج» تبصره «۴» قانون بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور و بند «الف» ماده (۴۶) قانون برنامه هفتم پیشرفت، بابت پنج درصد سود پیش بینی شده در بودجه به حساب بهینه‌سازی مصرف انرژی نزد خزانه واریز کرده است.

۴-۲-۳. جمع‌بندی عملکرد بخش برق

از زمان ابلاغ قانون برنامه هفتم تا پایان سال ۱۴۰۳، تمرکز اصلی دستگاه‌های اجرایی بر تدوین آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های اجرایی بوده است. از این رو به نظر می‌آید در برش سالیانه اهداف کمی قانون برنامه، اهداف تعیین شده

برای سال نخست (۱۴۰۳) به صورت حداقلی در نظر گرفته شده است. با این حال، عملکرد برش سالیانه بخش برق در سال ۱۴۰۳ مطلوب ارزیابی نمی‌شود.

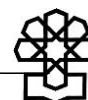
بررسی عملکرد شاخص‌های صنعت برق براساس جدول ۹ برنامه هفتم نشان می‌دهد که میزان پیشرفت کلی این بخش با توجه به برش سال ۱۴۰۳، حدود ۶۵.۷ درصد بوده است، در حالی که میزان تحقق نسبت به هدف‌گذاری نهایی تا پایان برنامه تنها ۸.۲ درصد بوده است. این موضوع بیانگر آن است که بخش قابل توجهی از اهداف کلان برنامه هنوز در مراحل ابتدایی تحقق قرار دارد.

در حوزه بهینه‌سازی مصرف انرژی که یکی از اهداف اصلی برنامه هفتم پیشرفت محسوب می‌شود، براساس شاخص‌های جدول ۱۰ برنامه، میزان تحقق اهداف در سال ۱۴۰۳ حدود ۵۳.۴ درصد و میزان تحقق نسبت به هدف‌گذاری نهایی صرفاً ۴.۲ درصد برآورد شده است. همچنین در زمینه مردمی‌سازی فرایند بهینه‌سازی مصرف انرژی (موضوع ماده ۴۶)، صادرات برق نیروگاه‌های حرارتی و تجدیدپذیر جدیدالاحداث (موضوع بند «د» ماده ۴۸) هیچ‌گونه عملکردی ثبت نشده است. در مقابل، یکی از نقاط قابل توجه عملکرد سال ۱۴۰۳، افزایش سهم معاملات برق در بازار انرژی است که به ۴۸ درصد از کل معاملات رسیده است. این رقم نه تنها تحقق اهداف سال نخست برنامه را نشان می‌دهد، بلکه معادل ۸۰ درصد از هدف نهایی برنامه هفتم نیز به‌شمار می‌رود و بیانگر حرکت مثبت در جهت توسعه بازار برق است.

به‌طور کلی، اگرچه هدف‌گذاری‌های سال نخست برنامه با رویکردی محتاطانه و در سطح پایین انجام شده است، اما از سال‌های بعد میزان هدف‌گذاری به صورت قابل توجهی افزایش می‌یابد. بر این اساس، در صورت تداوم روند فعلی عملکرد، تحقق اهداف نهایی برنامه هفتم در بخش برق با چالش جدی مواجه خواهد بود و نیازمند بازنگری در سیاست‌ها و تقویت اقدامات اجرایی است.

۳-۳. عملکرد بخش نفت و گاز در قانون برنامه هفتم پیشرفت تا پایان ۱۴۰۳

در حوزه نفت و گاز، بخش قابل توجهی از تکالیف قانون برنامه هفتم توسعه در قالب مواد (۱۴ و ۱۵) و همچنین مواد فصل نهم (مواد ۴۲ تا ۴۶) متمرکز شده است. این تکالیف عمدتاً بر سه محور اصلی افزایش تولید، بهینه‌سازی مصرف و توسعه تجارت نفت و گاز استوارند. شاخص‌های کمی مرتبط با این بخش در جدول ۸ قانون برنامه و نیز در برخی از مواد قانونی ذکر شده‌اند. همان‌طور که پیش از این نیز ذکر شده بود، اگرچه در متن قانون، اهداف کمی به صورت تجمیعی برای پایان دوره پنج‌ساله تعیین شده است، شورای عالی راهبری برنامه با هدف امکان‌پذیر ساختن پایش مستمر عملکرد، این شاخص‌ها را به صورت سالیانه نیز تعریف کرده است. علاوه بر شاخص‌های کمی، قانون برنامه هفتم شامل مجموعه‌ای از احکام غیرکمی نیز می‌باشد که با تعیین اهداف کیفی مشخص، نقش مهمی در جهت‌دهی عملکرد بخش نفت و گاز ایفا می‌کنند. از این رو، در این بخش علاوه بر بررسی روند تحقق شاخص‌های کمی، به تحلیل اجرای مواد و احکام غیرکمی نیز پرداخته می‌شود تا تصویری جامع از میزان پیشرفت این بخش در پایان سال نخست اجرای برنامه هفتم ارائه گردد. به‌طور کلی، ارزیابی سالیانه عملکرد شاخص‌ها و احکام مزبور می‌تواند مبنایی برای اصلاح سیاست‌ها و بهبود روند تحقق اهداف در سال‌های آتی برنامه فراهم آورد.

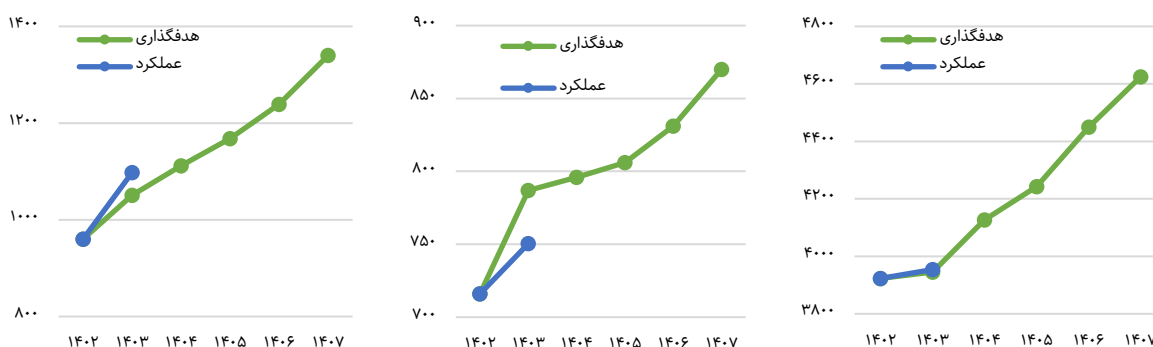
۱-۳-۳. شاخص‌های عملکردی قانون برنامه هفتم پیشرفت در بخش نفت و گاز - تولید و مصرف

عمده شاخص‌های هدف‌گذاری شده در بخش تولید و مصرف (مدیریت) انرژی در بخش نفت و گاز در جدول ۸ مشخص شده است که در ادامه بدان اشاره می‌شود.

الف) تولید نفت خام، میعانات گازی و گاز خام

در سال ۱۴۰۲، میزان تولید نفت خام ۳۱۷۴ هزار بشکه در روز بوده که توان تولید آن ۳۹۲۳.۳ هزار بشکه در روز گزارش شده است. در سال ۱۴۰۳ توان تولید ۴۱۰۰ هزار بشکه در روز هدف‌گذاری شده که گزارش وزارت نفت نشان می‌دهد مقدار محقق شده ۴۱۵۲ هزار بشکه در روز [۱۲] و میزان تحقق ۱۲۹.۴ درصد می‌باشد. در صورت صحت عدد فوق و با توجه به تفاوت حدود ۸۰۰ هزار بشکه‌ای تولید واقعی با ظرفیت تولید، لازم است وزارت نفت برای استفاده از حداکثر ظرفیت تولید نفت خام افزایش صادرات آن را پیگیری نماید.

در میعانات گازی هدف تعیین شده ۷۸۷ هزار بشکه در روز در سال ۱۴۰۳ بوده که حدود ۷۵۰ هزار بشکه در روز (۴۸.۵ درصد) محقق شده است. به نظر می‌رسد رقم تعیین شده برای سال ۱۴۰۳ کمی خوش‌بینانه بوده و به همین علت درصد پایینی محقق شده است. در تولید گاز خام اما با تولید ۱۰۹۷.۶ میلیون مترمکعب در روز در سال ۱۴۰۳، عملکرد ۱۵۱ درصدی ثبت شده است [۱۲].

الف) تولید نفت خام (هزار بشکه در روز)   ب) تولید میعانات گازی (هزار بشکه در روز)   پ) تولید گاز طبیعی (میلیون مترمکعب در روز)

شکل ۸. نمودار مقایسه عملکرد و هدف‌گذاری شده تولید نفت خام، میعانات گازی و گاز خام

ب) سایر شاخص‌های جدول ۸ از ماده (۴۲) قانون برنامه هفتم

در جدول زیر سایر شاخص‌های جدول ۸ از ماده (۴۲) قانون برنامه هفتم پیشرفت از لحاظ عملکرد قابل مشاهده است. افزایش تولید نفت و گاز از میادین مشترک، تولید میعانات و تولید نفت کوره مواردی هستند که هدف‌گذاری انجام شده درخصوص آنها در سال ۱۴۰۳ به‌طور کامل محقق نشده است. لازم به ذکر است به علت عدم تشکیل سازمان بهینه‌سازی و مدیریت راهبردی انرژی، کاهش مصرف از طریق بهینه‌سازی در گزارش وزارت نفت ارزیابی کمی نشده است، این درحالی است که تا زمان تأسیس سازمان بهینه‌سازی مصرف انرژی، همچنان مشابه گذشته تمامی اقدامات بهینه‌سازی مصرف انرژی برعهده وزارت نفت خواهد بود. از این رو، بهینه‌سازی مصرف انرژی که مهم‌ترین هدف فصل ۹ برنامه هفتم پیشرفت می‌باشد، عملکردی نداشته است. همچنین بنابر گزارش وزارت نفت، محاسبه

افزایش ضریب بازیافت در بازه بررسی یک‌ساله قابل اندازه‌گیری نمی‌باشد و نیازمند گذشت زمان است [۱۲].

جدول ۱۰. عملکرد اهداف کمی سنج‌های عملکردی بخش نفت و گاز موضوع جدول ۸ برنامه هفتم پیشرفت تا پایان سال ۱۴۰۳

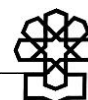
درصد تحقق	عملکرد ۱۴۰۳	هدف‌گذاری ۱۴۰۳	واحد متعارف	هدف‌گذاری ۱۴۰۳	جدول ۸
۱۲۹.۴	۴۱۵۲	۴۱۰۰	هزار بشکه در روز	ظرفیت تولید صیانتی نفت خام	
۱۰۷.۵	۳۹۵۴.۱	۳۹۰۰	هزار بشکه در روز	تولید نفت خام (توان)	
۳۵.۶	۸۰	۲۲۵	معادل هزار بشکه در روز	افزایش تولید نفت خام و گاز از میادین مشترک	
۴۸.۵	۷۵۰.۴	۷۸۷	هزار بشکه در روز	تولید میعانات گازی	
۱۵۱.۲	۱۰۹۷.۶	۱۰۵۱	میلیون مترمکعب در روز	تولید گاز خام	
۴۶۰	۳.۳	۱.۵	میلیارد مترمکعب در سال	جمع‌آوری گازهای مشعل	
-	-	۷۰	معادل هزار بشکه نفت خام در روز	کاهش مصرف از طریق اجرای طرح‌های بهینه‌سازی مصرف انرژی (مطابق جدول ۱۰)	
۱۷۰	۱۰۹.۸	۱۰۷	میلیون لیتر در روز	تولید بنزین	
۱۸۵	۱۱۴.۷	۱۱۳	میلیون لیتر در روز	تولید نفت گاز	
٪۳۵۰ انحراف	۶۸.۵	۶۴	میلیون لیتر در روز	تولید نفت کوره	
۱۰۸.۱	۴۵.۳	۴۵	درصد	نسبت تولید بنزین و نفت گاز یورو ۴ به بالا به کل تولید این دو فراورده	
۱۳۰	۲۵.۷	۲۶	درصد	نسبت تولید محصولات سنگین پالایشی به کل محصولات پالایشی	
-	-	۰.۱۵	واحد درصد	افزایش ضریب بازیافت نفت خام در طول اجرای برنامه	

۲-۳-۳. شاخص‌های عملکردی بخش نفت و گاز در جدول ۱۰ قانون برنامه هفتم پیشرفت

همان‌طور که در بخش برق ذکر شد، در جدول ۱۰ قانون برنامه هفتم پیشرفت شاخص‌های کلان دیگری نیز برای ارزیابی بهره‌وری و بهینه‌سازی مصرف انرژی تعریف شده است. بررسی گزارش بخش نفت و گاز ناظر اجرایی عملکرد سال اول قانون برنامه پنج‌ساله هفتم پیشرفت، نشان می‌دهد حدود ۸۴.۲ درصد از کل تکلیف بهینه‌سازی مصرف انرژی جدول ۱۰ به بخش نفت و گاز اختصاص یافته است.

در سال ۱۴۰۳، هدف‌گذاری ۹۸.۲ هزار بشکه در روز معادل نفت خام صرفه‌جویی برای این صنعت در نظر گرفته شده است. به‌طور کلی بهینه‌سازی در دو حوزه مصرف شامل ساختمان، صنعت و کشاورزی و حمل‌ونقل و تولید شامل افزایش جمع‌آوری گازهای مشعل تکالیفی به بخش نفت و گاز محول شده است.

نکته قابل توجه در زمینه اهداف مرتبط با بهینه‌سازی مصرف انرژی در بخش نفت و گاز آن است که تمامی اهداف مرتبط با بهینه‌سازی مصرف در این بخش در گزارش ناظر اجرایی، خارج از حوزه کاری وزارت نفت تلقی شده‌اند و لذا عملکردی برای آنها ارائه نشده است. دلیل این امر در گزارش مذکور، عدم تشکیل سازمان بهینه‌سازی و مدیریت

راهبردی انرژی ذکر شده است. این در حالی است که قانون وظایف و اختیارات وزارت نفت، تکالیف مشخصی را در زمینه مدیریت مصرف انرژی برای وزارت نفت وضع کرده و عدم تشکیل سازمان بهینه‌سازی و مدیریت راهبردی انرژی نافی وظایف وزارت نفت در این زمینه نیست.

جدول ۱۱. عملکرد اهداف کمی سنجه‌های عملکردی نفت و گاز موضوع جدول ۱۰ برنامه هفتم پیشرفت تا پایان سال ۱۴۰۳

سنجه عملکردی	واحد متعارف	هدف‌گذاری ۱۴۰۳	عملکرد ۱۴۰۳	درصد تحقق نسبت به برش سال ۱۴۰۳	درصد تحقق نسبت به انتهای برنامه
جمع‌آوری گازهای همراه	هزار بشکه در روز معادل نفت خام	۴۶.۹	۶۳	۱۳۴	۲۵
کاهش در بخش حمل‌ونقل		۷.۸	-	-	-
کاهش مصرف در ساختمان		۲۱.۸	-	-	-
کاهش در صنعت و کشاورزی		۲۱.۷	-	-	-
کل بهینه‌سازی در مصرف		۵۱.۳	-	-	-
کل بهینه‌سازی جدول ۱۰		۹۸.۲	۶۳	۴۲	۲.۳

۳-۳-۳. شاخص‌های عملکردی قانون برنامه هفتم پیشرفت در بخش نفت و گاز در حوزه تجارت

موضوع تجارت در بخش نفت و گاز جدول مجزایی ندارد، اما مهم‌ترین ارقام مرتبط با این موضوع در ماده (۴۴) مورد اشاره قرار گرفته است. در بند «ت» این ماده، باید تا پایان برنامه هفتم حجم تجارت گاز ۶۰ میلیارد مترمکعب (۲۰ واردات و ۴۰ صادرات) و حجم سوآپ نفت خام و فراورده‌های نفتی ۲۰۰ هزار بشکه در روز تحقق یابد [۱۲]. با توجه به عدم ارائه عملکرد سال ۱۴۰۳ و نیز عدم تعیین هدف‌گذاری مجزا برای سال‌های برنامه هفتم توسط وزارت نفت، امکان ارزیابی عملکرد این شاخص برای سال مذکور وجود ندارد. اما طبق برآورد این مرکز، تجارت گاز ایران در سال ۱۴۰۳ حدود ۱۷ میلیارد مترمکعب بوده [۱۳] که در مقایسه با هدف پنج‌ساله هفتم برنامه تحقق ۲۸ درصدی را نشان می‌دهد. گفتنی است ذکر تهاثر نفت کوره با بنزین و نفت‌گاز به‌عنوان عملکرد این ماده در گزارش وزارت نفت نیز فاقد توضیحات کافی است.

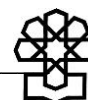
۳-۳-۴. بررسی احکام غیرکمی مهم بخش نفت و گاز

الف) بند «ب» ماده (۱۴) (حساب سرمایه‌گذاری نفت و گاز)

براساس این بند ماهیانه بایستی حداقل شصت درصد (۶۰٪) از عواید حاصل از صادرات و فروش داخلی کلیه محصولات فرعی گازی از جمله اتان، پروپان، بوتان، پنتان و گوگرد و مایعات گازی را صرفاً به حساب سرمایه‌گذاری نفت و گاز کشور واریز شود. عملکرد این بند نشان می‌دهد در سال ۱۴۰۳ حدود ۴۳ همت به حساب سرمایه‌گذاری واریز شده که عملکرد ۵۰ درصدی داشته است. علت تحقق کامل منابع حساب سرمایه‌گذاری از این محل ناشی از هزینه‌کرد و برداشت از منابع حساب جهت استفاده در سایر موارد بوده است. مصارف حساب نیز به میزان ۷۵ درصد در شرکت ملی نفت ایران، ۱۶ درصد به شرکت پالایش و پخش و ۸ درصد نیز به شرکت ملی گاز ایران تخصیص داده شده است.

۱. پس از کسر سهم مربوط به حساب بهینه‌سازی انرژی موضوع جزء ۵-۲ بند «الف» ماده (۴۴) قانون.

ز) ماده (۴۵) (ارتقای ارزش افزوده نفت و گاز)

پالایشگاه‌های کشور در زمینه طرح‌های کاهش کمی و افزایش کیفی فراورده‌های سنگین و احداث واحدهای فرایندی در وضعیت متفاوتی قرار دارند. برخی طرح‌ها پیشرفت قابل توجهی داشته، درحالی‌که تعدادی دیگر هنوز در مراحل برنامه‌ریزی یا مطالعات اولیه هستند. همچنین چند طرح به دلیل مشکلاتی مانند صدور مجوزهای زیست‌محیطی یا مراحل قراردادی با تأخیر مواجه شده‌اند و برخی پروژه‌ها تازه آغاز شده‌اند. به‌طور کلی، پیشرفت فیزیکی و اجرایی در مجموعه پالایشگاه‌ها پراکنده است و نیازمند تسریع و هماهنگی بیشتر برای تکمیل واحدهای فرایندی و ارتقای کیفیت و کمی محصولات است. طبق گزارش وزارت نفت، آخرین وضعیت طرح‌های مشمول این ماده در انتهای سال ۱۴۰۳ به شرح زیر است (جدول ۱۲). ضمن اینکه درخصوص میزان اعتبارات مالی تخصیص داده شده موضوع این ماده در گزارش ناظر مالی اشاره نشده است.

جدول ۱۲. آخرین وضعیت طرح‌های مشمول ماده (۴۵) برنامه هفتم در انتهای سال ۱۴۰۳

توضیحات	طرح	مجتمع
پیشرفت ۹۶٪	طرح تصفیه هیدروژنی نفت گاز (DHT)	شرکت پالایش نفت شیراز
در دست برنامه‌ریزی	طرح کاهش کمی و افزایش کیفی فراورده‌های سنگین	شرکت پالایش نفت اصفهان
پیشرفت ۶۷٪	طرح کاهش کمی و افزایش کیفی فراورده‌های سنگین (RHU)	شرکت پالایش نفت امام خمینی (ره) شازند
پیشرفت ۲۶.۷٪	طرح کاهش کمی و افزایش کیفی فراورده‌های سنگین (RFCC)	شرکت پالایش نفت شرکت پالایش نفت تبریز
پیشرفت فیزیکی معادل ۵.۵ درصد به دلیل عدم صدور مجوز زیست‌محیطی، قرارداد اجرایی (EPC) منعقد نشده است.	طرح کاهش کمی و افزایش کیفی فراورده‌های سنگین (کک سوزنی)	شرکت پالایش نفت بندرعباس
پیشرفت ۱۸.۴٪	طرح کاهش کمی و افزایش کیفی فراورده‌های سنگین (کک اسفنجی) فاز یک	شرکت پالایش نفت تبریز
در دست برنامه‌ریزی	طرح کاهش کمی و افزایش کیفی فراورده‌های سنگین (کک اسفنجی)	
شروع این طرح از سال ۱۴۰۴ می‌باشد.	طرح کاهش کمی و افزایش کیفی فراورده‌های سنگین (احداث واحدهای مکمل) فاز دو	
	طرح کاهش کمی و افزایش کیفی فراورده‌های سنگین (احداث واحدهای بوتیلیتی) فاز سه	
پیشرفت ۹۰٪	طرح احداث واحد بهبود کیفی و پمپ بنزین (CCR) با پیشرفت فیزیکی معادل ۹۰ درصد	شرکت پالایش نفت تهران
مطالعات اولیه	طرح احداث واحد سولفورزدایی از فراورده‌های سنگین (RCD)	شرکت پالایش نفت کرمانشاه
مطالعات اولیه	طرح کاهش کمی و افزایش کیفی فراورده‌های سنگین (RFCC)	
پیشرفت ۱۰٪	طرح ارتقای کمی و کیفی فراورده‌های تولیدی	شرکت پالایش نفت کرمانشاه
پیشرفت ۴۸٪	طرح کاهش کمی و افزایش کیفی فراورده‌های سنگین	شرکت پالایش نفت لاوان
پیشرفت ۷۳٪	طرح احداث واحد تقطیر در خلأ جدید با پیشرفت فیزیکی	
الحاقیه قراردادی مربوطه امضای شده و در مرحله پرداخت پیش‌پرداخت و شروع به کار پیمانکار می‌باشد.	طرح توسعه و تثبیت ظرفیت پالایشگاه آبادان (بخش ۲ فاز ۲)	پالایشگاه آبادان
	طرح کاهش کمی و افزایش کیفی فراورده‌های سنگین (فاز ۴)	

ح) جزء ۲ بند «الف» ماده (۴۶) (منابع حساب بهینه‌سازی مصرف انرژی)

این ماده به واریز ده درصد (۱۰٪) از عواید حاصل از صادرات و فروش داخلی تمامی محصولات فرعی گاز از جمله اتان، پروپان، بوتان، پنتان و گوگرد و همچنین مایعات گازی شرکت‌های تابعه وزارت نفت اشاره دارد. طبق گزارش وزارت نفت، در سال ۱۴۰۳ مجموعاً مبلغ حدود ۱۸۱ هزار میلیارد ریال (۱۷۵ شرکت ملی گاز و ۶ شرکت ملی نفت) به حساب مذکور واریز شده و حدود ۴ هزار میلیارد ریال دیگر در انتظار واریز می‌باشد [۱۴].

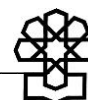
ط) جزء ۲ بند «ت» ماده (۴۶) (تشکیل سازمان بهینه‌سازی و مدیریت راهبردی انرژی)

این سازمان در سال ۱۴۰۳ تشکیل نشده و نیازمند تصویب اساسنامه آن در دولت است. با توجه به ارتباط جدی این سازمان با حوزه وظایف وزارت نفت و مسئله ناترازی انرژی، انتظار می‌رود این وزارتخانه نسبت به همکاری در ایجاد این سازمان اهتمام لازم را داشته باشد.

۵-۳-۳. جمع‌بندی عملکرد بخش نفت و گاز

با توجه به باقی بودن چهار سال از برنامه هفتم پیشرفت، اتکا به عملکرد یک سال برای قضاوت در خصوص روند اجرای برنامه نمی‌تواند تصویر دقیقی به دست دهد. با این حال، به نظر می‌رسد براساس گزارش وزارت نفت از عملکرد یک‌ساله بخش نفت و گاز، در حوزه تولید وضعیت بهتری نسبت به مدیریت مصرف و تجارت انرژی وجود دارد. به‌رغم اینکه بهینه‌سازی مصرف انرژی به‌عنوان اصلی‌ترین هدف صنعت انرژی در برنامه هفتم پیشرفت تعریف شده است، در سال ۱۴۰۳ در بخش نفت و گاز بدون عملکرد بوده است. این درحالی است که وزارت نفت تا پیش از تأسیس سازمان، همچنان متولی اصلی بهینه‌سازی مصرف انرژی در بخش نفت و گاز می‌باشد. از این‌رو در عین حفظ روند مناسب در شاخص‌های تولیدی، باید نسبت به پیگیری سیاست‌های مرتبط با مدیریت مصرف، به‌ویژه تشکیل و عملکرد صحیح سازمان بهینه‌سازی و مدیریت راهبردی انرژی اقدام نمود. مقایسه وضعیت تولید و مصرف نفت و گاز کشور نشان می‌دهد به نسبت ذخایر، جمعیت و صنعت کشور تولید نفت و گاز در سطح مطلوبی قرار دارد، اما در مصرف شاخص‌ها عموماً از متوسط جهانی ضعیف‌تر است.

همچنین در تجارت نفت و گاز، به‌عنوان ابزار قدرت اقتصادی و سیاسی کشور، لازم است اقدامات مؤثرتری صورت گیرد. در زمینه نفت خام باید با تقویت بازاریابی نفت خام تولیدی کشور با روش‌هایی از جمله پالایشگاه فراسرزمینی و قراردادهای پالایشی، و نیز استفاده از مازاد نفت خام و فراورده‌های نفتی کشورهای آسیای میانه، نسبت به افزایش سهم از تجارت منطقه‌ای و بین‌المللی نفت خام و فراورده‌های نفتی اقدام کرد. در تجارت گاز نیز با پیگیری طرح‌های مدیریت مصرف و آزاد ساختن بخشی از گاز تولیدی کشور که به شکل غیربهینه مصرف می‌شود، و نیز استفاده از گاز مازاد کشورهای روسیه و ترکمنستان، نسبت به صادرات آن به کشورهای اطراف و ارتقای جایگاه ایران در تجارت انرژی در منطقه اقدام نمود. به‌ویژه آن که سال‌های اخیر روند تغییرات معادلات جهانی و منطقه‌ای به‌خصوص در صنعت انرژی سرعت یافته و پیگیری این موضوع در پنج‌ساله برنامه هفتم بسیار حیاتی و برای آینده تجارت انرژی کشور تعیین‌کننده است.

۴. جمع‌بندی و پیشنهادات

ارزیابی عملکرد سال نخست برنامه هفتم در بخش‌های برق و نفت و گاز نشان می‌دهد که اجرای برنامه هنوز در مراحل ابتدایی قرار دارد و میزان تحقق اهداف نهایی برنامه به‌طور قابل‌توجهی پایین است. در بخش برق، هرچند برخی شاخص‌ها مانند توسعه بازار بورس عملکرد نسبتاً مناسبی داشته‌اند، پیشرفت کلی شاخص‌ها و تحقق اهداف بهینه‌سازی مصرف انرژی و مردمی‌سازی فرایندها محدود بوده و بسیاری از اهداف بدون عملکرد مانده‌اند. این درحالی است که هدف‌گذاری‌های سال نخست برنامه با رویکردی محتاطانه و در سطح پایین انجام شده است. از این‌رو با توجه به اینکه از سال‌های بعد میزان هدف‌گذاری به‌صورت قابل‌توجهی افزایش می‌یابد، در صورت تداوم روند فعلی، تحقق اهداف نهایی برنامه هفتم در بخش برق با چالش جدی مواجه خواهد بود و نیازمند بازنگری در سیاست‌ها و تقویت اقدامات اجرایی است.

در حوزه نفت و گاز، وضعیت تولید نسبت به مدیریت مصرف و تجارت انرژی مطلوب‌تر ارزیابی می‌شود و بخش قابل‌توجهی از اهداف تولیدی برنامه محقق شده است. با این حال، بهینه‌سازی مصرف انرژی در بخش نفت و گاز عملاً بدون عملکرد بوده و شاخص‌های مصرف نیازمند اقدامات جدی‌تر هستند. این در حالی است که تا زمان تأسیس سازمان بهینه‌سازی مصرف انرژی، وظایف مرتبط با بهینه‌سازی مصرف انرژی همچنان برعهده وزارت نفت و شرکت‌های تابعه آن بوده است. در حوزه تجارت نفت و گاز، تقویت بازاریابی، استفاده از مزاد تولید و مدیریت مصرف به‌عنوان ابزارهای کلیدی برای ارتقای جایگاه ایران در بازار منطقه‌ای و بین‌المللی انرژی اهمیت حیاتی دارد.

به‌طور کلی، جمع‌بندی عملکرد سال نخست نشان می‌دهد که مهم‌ترین هدف برنامه هفتم پیشرفت در حوزه انرژی، یعنی بهینه‌سازی مصرف انرژی، در هر دو بخش گاز و برق پیگیری نشده و عملاً فاقد عملکرد قابل توجه بوده است. همچنین اگرچه شاخص‌های سال اول برنامه به‌صورت حداقلی تعریف شده‌اند، اما عملکرد محقق‌شده، خصوصاً در بخش برق، مطلوب ارزیابی نمی‌شود. بر این اساس، ادامه روند فعلی بدون تقویت اقدامات اجرایی، می‌تواند به‌معنای عدم تحقق اهداف نهایی برنامه هفتم پیشرفت در صنعت انرژی باشد.

منابع و مآخذ

- [۱] بررسی تأمین پایدار برق در زمستان سال ۱۴۰۳، مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره ۲۰۲۹۹، سال ۱۴۰۳.
- [۲] ترازنامه هیدروکربوری، مؤسسه مطالعات بین‌المللی انرژی، وزارت نفت، سال ۱۴۰۱.
- [۳] ناترازی گاز طبیعی در کشور: برآورد سال ۱۴۰۲ و پیش‌بینی سال ۱۴۰۳، مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره ۲۰۴۱۶، سال ۱۴۰۳.
- [۴] ناترازی گاز طبیعی در کشور (۱): تصویر وضعیت موجود، مرکز پژوهش‌های مجلس، سال ۱۴۰۲.
- [۵] واکاوی مفهوم ناترازی برق در کشور، مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره ۲۰۹۴۳، سال ۱۴۰۴.
- [۶] ۵۳ سال صنعت برق ایران در آیینیه آمار (۱۳۹۸-۱۳۴۶)، شرکت مادر تخصصی توانیر، وزارت نیرو، سال ۱۳۹۹.
- [۷] علی صابری و مرتضی نیکخواه‌نسب، «بررسی لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ کل کشور (۱۰): تبصره «۳» (نفت و روابط مالی آن با دولت)». ماهنامه گزارش‌های کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۳۲ (۱۴۰۳): ۲۰۱۹۷.
- [۸] گزارش ناظر مالی وزارت نیرو، عملکرد سال اول قانون برنامه هفتم پیشرفت، سازمان برنامه و بودجه کشور، ۱۴۰۴.

- [۹] گزارش ناظر اجرایی وزارت نیرو، عملکرد سال اول قانون برنامه هفتم پیشرفت، سازمان برنامه و بودجه کشور، ۱۴۰۴.
- [۱۰] گزارش برش سالیانه اهداف کمی قانون برنامه، عملکرد سال اول قانون برنامه هفتم پیشرفت، سازمان برنامه و بودجه کشور، ۱۴۰۴.
- [۱۱] پایش شاخص‌های کلان بخش برق (۳): سال ۱۴۰۳، مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره ۲۰۹۳۱، سال ۱۴۰۴.
- [۱۲] گزارش ناظر اجرایی وزارت نفت، عملکرد سال اول قانون برنامه هفتم پیشرفت، سازمان برنامه و بودجه کشور، ۱۴۰۴.
- [۱۳] گزارش عملکرد ماهیانه شرکت ملی گاز، شرکت ملی گاز، اسفند ۱۴۰۳.
- [۱۴] گزارش ناظر مالی وزارت نفت، عملکرد سال اول قانون برنامه هفتم پیشرفت، سازمان برنامه و بودجه کشور، ۱۴۰۴.

گزیده سیاستی

عملکرد سال اول برنامه نشان می‌دهد، بهینه‌سازی مصرف انرژی پیگیری نشده و به‌رغم تعیین شاخص‌های حداقلی برای سال اول، میزان تحقق آن، مطلوب نبوده است. ادامه روند فعلی، می‌تواند به‌معنای عدم تحقق اهداف نهایی برنامه هفتم پیشرفت در حوزه انرژی باشد.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir